

การจำกัดสิทธิในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์

1. ความเป็นมาของการจำกัดสิทธิและวัตถุประสงค์ในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์

การที่ผู้สร้างสรรค์มีสิทธิแต่ผู้เดียวในการกระทำผลงานลิขสิทธิ์ตามกฎหมายกำหนดรับรองไว้นั้น มิใช่หมายความว่า จะเป็นสิทธิที่ไม่มีขอบเขตจำกัด ทั้งนี้ เพราะสังคมยังมีความจำเป็นที่ต้องการได้รับความรู้และข่าวสารต่าง ๆ ในเหตุการณ์ของโลกปัจจุบัน เพื่อการพัฒนาการในความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์¹ ดังนั้น ลิขสิทธิ์จึงเป็นสิทธิที่ถูกจำกัดได้ (Limitation of Copyright) และการจำกัดสิทธิในระบบลิขสิทธิ์ถือว่าถูกจำกัดสิทธิโดยนโยบายพื้นฐานตามหลักรัฐประศาสน์ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของสาธารณชน (Public Interest) อันเกิดขึ้นจากแนวทางการพัฒนาการในทฤษฎีคุ้มครองลิขสิทธิ์ ซึ่งผสมผสานกับแนวทางทฤษฎีเสรีนิยม โดยอาจพิจารณาเนื้อหาของทฤษฎีทั้งสองได้ดังนี้

1. ทฤษฎีเสรีนิยม เป็นความคิดของกลุ่มนักกฎหมายที่เห็นว่าการสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากความนึกคิดของมนุษย์ ควรให้สาธารณชนใช้ได้อย่างเสรี เพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าทางวัฒนธรรมของสังคม ทั้งนี้มาจากเหตุผลที่ว่าความนึกคิดในการสร้างสรรค์งานมาจากแรงคล้อยของบรรพบุรุษไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม การริเริ่มโดย เอกเทศหรือจากบุคคลเองโดยแท้จริง เป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ ดังนั้น งานสร้างสรรค์จึงเป็นผลผลิตของสังคม และประโยชน์ที่เกิดขึ้นหรือได้รับจากงานสร้างสรรค์ จึงสมควรตกแก่สังคมอย่างเสรี และมีใช้สมบัติของผู้ผลิตงานหรือผู้สร้างสรรค์แต่อย่างใด

¹
UNESCO , The ABC of Copyright, p. 6.

2. ทฤษฎีคุ้มครองป้องกัน แนวคิดของนักกฎหมายกลุ่มนี้เห็นว่าลิขสิทธิ์ เป็นสิ่งที่ควรได้รับการคุ้มครองป้องกัน เช่นเดียวกับสิทธิโดยทั่วไปในทางแห่งและใช้ยื่นบุคคลทั่วไปได้ โดยมีลักษณะพิเศษ 2 ประการ

2.1 งานลิขสิทธิ์มีลักษณะพิเศษอันเกิดขึ้นจากจิตใจ สติปัญญา ความนึกคิดของผู้สร้างสรรค์ จึงมีลักษณะส่วนหนึ่งของสภาพบุคคล (Personality) เมื่อสภาพบุคคลได้รับการคุ้มครอง (Protection of one's Personality) การแสดงออกทางความคิดให้ปรากฏเป็นรูปร่างหรือรูปธรรมนั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งสภาพบุคคล ซึ่งน่าจะได้รับการคุ้มครองด้วย จากเหตุผลนี้ทำให้ลิขสิทธิ์มีความโน้มเอียงไปในทางที่เห็นได้ว่าลิขสิทธิ์ เป็นสิทธิในสภาพบุคคล (Right of Personality) ซึ่งเหตุผลนี้เองก่อให้เกิดข้อสนับสนุนการคุ้มครองสิทธิที่เรียกว่า ธรรมสิทธิ (Moral Right) โดยคุ้มครองบุคลิกภาพที่ปรากฏอยู่ในงานสร้างสรรค์มิให้ถูกบิดเบือนหรือทำให้เสียหาย แก่ชื่อเสียงและเกียรติยศของผู้สร้างสรรค์ แม้ว่างานสร้างสรรค์นั้นจะโอนไปยังบุคคลภายนอกแล้วก็ตาม

2.2 งานลิขสิทธิ์นั้นถือว่าเป็นผลงานของบุคคลหนึ่งย่อมตกเป็นของบุคคลนั้นแต่ผู้เดียว ในการกระทำความดีมาจกาทักษะแรงงานของตน และเมื่อส่วนนี้มีคุณค่าในทางเศรษฐกิจก็ย่อมเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลนั้น หรืออย่างน้อยควรได้รับการคุ้มครอง เช่นเดียวกับกรรมสิทธิ์ของบุคคลนั้น ๆ จากเหตุผลนี้เป็นที่มาของแนวความคิดที่ว่าลิขสิทธิ์ เป็นกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่าง (Right of Incorporeal Property) และเป็นข้ออ้างสนับสนุนในการให้ความคุ้มครองสิทธิที่เรียกว่าสิทธิในทางเศรษฐกิจ (Economic Right)

จากทฤษฎีทั้งสองทฤษฎีดังกล่าวเมื่อเปรียบเทียบแล้ว จะเห็นว่าทฤษฎีการคุ้มครองป้องกันให้ประโยชน์ในการพัฒนาสังคมมากกว่า เพราะจะกระตุ้นเร้าให้ผู้สร้างสรรค์มีความพยายามต่อการสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ ออกสู่สังคม เพราะเหตุที่ผู้สร้างสรรค์ได้รับการคุ้มครองสภาพบุคคล และมีหลักประกันในผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจที่ตนควรได้รับความคุ้มกันไป ซึ่งประเทศต่าง ๆ ยอมรับทฤษฎีการคุ้มครองป้องกันเป็นสาระสำคัญ โดยมีการคุ้มครองผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจของผู้สร้างสรรค์เป็นหลัก เพราะสืบเนื่องจากการพัฒนาทาง เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่นสิ่งบันทึกภาพและเสียงระบบการส่งกระจายเสียง ระบบข้อมูลคอมพิวเตอร์ เป็นต้น นอกจากนี้ การให้การคุ้มครองสภาพบุคคลหรือที่เรียกว่าธรรมสิทธินั้น จะถูกนำมาใช้ตามความเหมาะสมของ

ระบบลิขสิทธิ์แต่ละประเทศ แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่าทฤษฎีคุ้มครองป้องกันจะให้ประโยชน์ต่อการพัฒนาการสังคมนอกกว่าทฤษฎีเสรีนิยมก็ตาม ในระบบลิขสิทธิ์ก็ไม่อาจยึดถือทฤษฎีคุ้มครองป้องกันในลักษณะ เครื่องครัดมากเกินไป เพราะลิขสิทธิ์จะเป็นสิทธิที่ผูกขาดอย่างไม่มีขอบเขตอันจำกัด ซึ่งจะเป็ผลให้เกิดความเสียหายอย่างมากต่อการพัฒนาการทางสังคมได้เช่นกัน ดังนั้น จึงต้องนำเอาทฤษฎีเสรีนิยมมาผสมผสานกันกับทฤษฎีคุ้มครองป้องกันตามความเหมาะสมของสภาพสังคมแต่ละสังคม โดยอาศัยหลักรัฐประศาสน์นโยบายที่ถือหลักประโยชน์สาธารณะเพื่อการรับงานสร้างสรรค์และน่างานสร้างสรรค์ไปใช้เป็นประโยชน์ต่อไป² เช่น กฎหมายกำหนดให้จำกัดระยะเวลาการคุ้มครองลิขสิทธิ์หรือให้ใช้งานลิขสิทธิ์ได้อย่างเสรีในกรณีเพื่อการศึกษา เป็นต้น

ตามเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นผลให้หลักทั่วไปของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์มีวัตถุประสงค์เพื่อการรักษาดุลยภาพระหว่างประโยชน์สาธารณะและประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์ (เอกชน) ตามความต้องการอันชอบด้วยเหตุผลของสังคมและกฎหมายลิขสิทธิ์จะเป็นบทบัญญัติในลักษณะ เพื่อจัดระเบียบของสังคมสำหรับผลประโยชน์ทั้งสองประการดังกล่าว ซึ่งหลักทั่วไปเช่นนี้ได้ปรากฏชัดแจ้งเป็นบทบัญญัติในข้อ 27 ย่อหน้าที่ 1 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และได้กล่าวถึงสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ในย่อหน้าที่ 2 ปรากฏตามข้อความดังนี้

- (1) ทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าร่วมชีวิตทางวัฒนธรรมของประชาคมโดยอิสระ เพื่อความบันเทิงกับศิลปกรรม และมีส่วนร่วมในความเจริญก้าวหน้าและคุณประโยชน์ทางวิทยาศาสตร์
- (2) ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองผลประโยชน์ทางศิลปกรรมและทางวัตถุอันเป็นผลจากการประดิษฐ์ใด ๆ ทางวิทยาศาสตร์ วรรณกรรมและศิลปกรรม ซึ่งคนได้เป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้นมา³

² ไชยยศ เหมะรัชตะ, ปัญหากฎหมายลิขสิทธิ์, หน้า 26-29.

³ Stephen M. Stewart, International Copyright and Neighbouring Rights, p. 5.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าวัตถุประสงค์โดยทั่วไปของกฎหมายลิขสิทธิ์จะเป็นการรักษา
ดุลยภาพระหว่างประโยชน์สาธารณะชนกับประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์ดังกล่าว การกำหนดวัตถุประสงค์
ประสงค์ของกฎหมายลิขสิทธิ์ในแต่ละประเทศอาจจะกำหนดคล้ายกันหรือแตกต่างกันได้ โดยบาง
ประเทศอาจกำหนดวัตถุประสงค์ของกฎหมายลิขสิทธิ์ เน้นหนักไปในทางประโยชน์สาธารณะชนมากกว่า
กว่าประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์งาน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลทางประวัติศาสตร์ ทล็กเหตุผลหรือปรัชญา
ของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์แต่ละประเทศ สภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของประเทศนั้น ๆ
เป็นเงื่อนไขกำหนดให้กฎหมายลิขสิทธิ์มีวัตถุประสงค์เพื่อการคุ้มครองและการจำกัดสิทธิสำหรับ
การใช้งานลิขสิทธิ์ โดย เทียบเคียงกันในความแตกต่างออกได้เป็น 3 ฝ่ายด้วยกันคือ⁴

1. เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์ ในความคิดเห็นของกลุ่มนี้ เห็นว่า
กฎหมายลิขสิทธิ์ เป็นกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองป้องกันผลประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์ที่ควรจะได้รับ
ซึ่งเน้นในเรื่องสิทธิของผู้สร้างสรรค์ (Author's Right) เป็นประการสำคัญจึงได้ให้สิทธิแก่
ผู้สร้างสรรค์อย่างเต็มที่ อันถือเป็นหลักพื้นฐานของการคุ้มครองลิขสิทธิ์และเป็นรากฐานของการ
ตรากฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ ซึ่งเป็นความคิดในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตก⁵ และเป็นหลัก
ในอนุสัญญาเบอร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ. 1886 ในทัศนะนี้ กฎหมาย
ลิขสิทธิ์เริ่มต้นจากการให้ความคุ้มครองตามความเป็นจริง โดยการให้ความคุ้มครองแก่งาน
ลิขสิทธิ์จะนานและกว้างขวางเท่าที่จะเป็นไปได้ และจะกำหนดข้อยกเว้นหรือข้อจำกัดสิทธิการ
คุ้มครองลิขสิทธิ์ เฉพาะที่จำเป็น เพื่อประโยชน์ของสังคมเท่านั้น

2. เพื่อประโยชน์ของสาธารณะที่จะใช้งานลิขสิทธิ์ ในความคิดเห็นนี้เป็นรากฐาน
ในกฎหมายลิขสิทธิ์อังกฤษ และระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะ
ประเทศยุโรปตะวันออกและประเทศกำลังพัฒนามบางประเทศ ซึ่งเป็นหลักของอนุสัญญาลิขสิทธิ์สากล

⁴ พงษ์ศักดิ์ กิตติสม เกียรติ, "ลิขสิทธิ์ต่างประเทศว่าด้วยการแปลและการทำซ้ำซึ่ง
หนังสือ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2527), หน้า 6.

⁵ ไพรตดูรายละ เอียดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และหลักเหตุผลของระบบลิขสิทธิ์ในบทที่ 1.

ค.ศ. 1952 แนวความคิดของกลุ่มนี้ได้ถือความสำคัญของสาธารณะที่จะได้รับประโยชน์จากงานสร้างสรรค์ให้มากที่สุด แต่ก็ไม่ทิ้งละเลยที่จะให้ความคุ้มครองประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์เพื่อเป็นการส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์งานมากขึ้น จึงได้ให้ความคุ้มครองผู้สร้างสรรค์ตามความจำเป็นที่จะเป็นการจูงใจให้ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างผลงานขึ้นมา และนำออกเผยแพร่แก่สาธารณชนเท่านั้น การกำหนดข้อยกเว้นหรือจำกัดความคุ้มครองจึงมีมากกว่า และกว้างขวางกว่าแนวความคิดแรก ซึ่งพิจารณาได้จากกฎหมายอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในการกำหนดหลักการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (fair use) อันเป็นหลักที่พิจารณาได้อย่างกว้างขวางในการกำหนดข้อยกเว้น ซึ่งจะได้อธิบายในหัวข้อต่อไป

นอกจากนี้มีข้อสังเกตว่าประเทศสหรัฐอเมริกาได้ให้ความสำคัญในรากฐานความคิดนี้อย่างมาก และได้บัญญัติรากฐานความคิดดังกล่าวไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันตามความใน Article 1, Section 8, Clause 8 มีความว่า "The Congress shall have Power... to promote the Progress of Science and Useful Arts, by securing for limited times to Authors and Inventors the exclusive Right to their respective Writings and Discoveries..."

ตามบทบัญญัติดังกล่าว เป็นการยืนยันว่ารัฐควรให้การส่งเสริมในสิทธิสาธารณะเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และศิลปทั้งหลายอันเกิดจากงานประดิษฐ์และวรรณกรรมด้วยวิธีการจำกัดสิทธิ เด็ดขาดในเรื่องระยะเวลาการคุ้มครองของผู้สร้างสรรค์และผู้ประดิษฐ์ โดยอาจแปลความหมายของบทบัญญัติดังกล่าวตามรายละเอียดดังนี้

(1) วัตถุประสงค์ของลิขสิทธิ์คือประโยชน์ของสังคม (The purpose of copyright is to benefit society)

(2) กลไกที่จะทำให้วัตถุประสงค์ดังกล่าวสำเร็จได้ก็คือ การให้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ (The mechanism by which this purpose is achieved is to be economic)

(3) โดยการมีผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ เป็นเครื่องมือของสังคมที่จะเป็นผู้กระทำการให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว (Society's instrument in achieving

this purpose is to be the author)⁶

ดังนั้น ตามหลักพื้นฐานของกฎหมายลิขสิทธิ์ในประเทศสหรัฐอเมริกาถือว่าพื้นฐานกฎหมายลิขสิทธิ์มิได้อยู่ที่ประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ แต่พื้นฐานอยู่ที่ประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก (Not primarily for the benefit of the author, but primarily for the benefit of the public)⁷ เพราะการให้ประโยชน์แก่ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์นั้น ถือว่าเป็นเพียงกลไกหรือวิธีการตาม เหตุผลปรัชญาเชิงเศรษฐกิจที่มุ่งใจให้สังคมได้รับความรู้ใหม่ ๆ จากการสร้างสรรค์งาน⁸ และเมื่อเกิดความขัดแย้งในผลประโยชน์ของสาธารณชนกับประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์ (เอกชน) ประโยชน์ของสาธารณชนย่อมได้รับการพิจารณาเป็นอันดับแรก ส่วนประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์งานเป็นการพิจารณาในอันดับรอง⁹

⁶ Leon E. Seltzer, Exemptions and Fair Use in Copyright, (Harvard University Press: 1979), p. 8.

⁷ Ibid., p. 9.

⁸ แนวความคิดเหตุผลทางปรัชญาเศรษฐกิจเช่นนี้ กฎหมายสหรัฐอเมริกาได้รับอิทธิพลจากประเทศอังกฤษ Statute of Anne ซึ่งศาลสูงสหรัฐอเมริกาได้เคยมีแนวคำพิพากษาวางบรรทัดฐานไว้ในคดี Mazer V. Stein 347 U.S. 201 (1954) โดยกล่าวไว้ว่า "ปรัชญาทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งซึ่งรัฐสภาต้องยอมรับว่าอยู่เบื้องหลังกฎหมายสิทธิบัตรและลิขสิทธิ์ ซึ่งการที่จะให้เอกชนได้รับประโยชน์ตอบแทน เพราะการที่เขาได้ใช้ความพยายามของเขาเอง ย่อมเป็นการกระตุ้นและสนับสนุนให้ เอกชนได้แสดงความสามารถให้ปรากฏอัน เป็นวิธีที่ดีที่สุดในการส่งเสริมความก้าวหน้ามั่นคงให้แก่สังคมต่อไป

⁹ Ibid., p. 14.

นอกจากนี้ บางประเทศ เช่นญี่ปุ่นได้บัญญัติวัตถุประสงค์อันเกี่ยวข้องกับประโยชน์ของสาธารณชนไว้ในกฎหมายลิขสิทธิ์ ซึ่งปรากฏตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของญี่ปุ่นฉบับประกาศใช้เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม ปี ค.ศ. 1970 มาตรา 1 บัญญัติเป็นความดังนี้

"(purpose)

Article 1-The purpose of this law is, by providing for the right of author with respect to their works as well as for the right of performers, producers of phonograms... etc. having regard to a just and fair exploitation of these cultural products, and there by to contribute to the development of culture."

ความวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นการสร้างความสมดุลในความขัดแย้งของผลประโยชน์ทางสังคมในด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมและประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์ในทางเศรษฐกิจการเงิน ซึ่งผู้สร้างสรรค์สมควรจะได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรมจากการสร้างสรรค์งานทางด้านวัฒนธรรม และด้วยเหตุที่เป็นการสนับสนุนการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมซึ่งในกรณีนี้มีข้อสังเกตว่าตามกฎหมายญี่ปุ่น เน้นประโยชน์ของสังคมในทางด้านวัฒนธรรม เช่นนี้ย่อมถือว่าเป็นหลักรัฐประศาสน์นโยบายที่คำนึงถึงประโยชน์สังคมในทางด้านวัฒนธรรม เพื่อดำรงเอกลักษณ์ของชาติตามแบบชาวตะวันออกไว้ด้วย ทั้งนี้ เพราะสภาพสังคมของประเทศญี่ปุ่นมีลักษณะโครงสร้างทางวัฒนธรรมสังคมที่เข้มแข็ง และมีความเป็นชาตินิยมสูง จึงเป็นผลให้วัตถุประสงค์ของกฎหมายลิขสิทธิ์คำนึงถึงประโยชน์สังคมในทางด้านวัฒนธรรม เป็นหลัก

3. เพื่อคุ้มครองผู้สร้างสรรค์และส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์งานหรือม ๗ กัน
 ในแนวความคิดของกลุ่มสุดท้ายนี้ เป็นการประสานความขัดแย้งของ 2 กลุ่มแรกโดยได้รับการยอมรับมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย การตรากฎหมายลิขสิทธิ์ตามวัตถุประสงค์นี้ เพื่อที่จะส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์งานและนำออกเผยแพร่แก่สาธารณะและพร้อมกันนี้ก็ให้ประโยชน์แก่ผู้สร้างสรรค์อย่างสมบูรณ์สำหรับการลงทุนนั้น ๆ โดยให้ความเป็นธรรมแก่ทั้งฝ่ายผู้สร้างสรรค์และสาธารณชนอย่างเท่าเทียม ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่มีข้อเสียประการหนึ่ง คือในด้านสาธารณะที่ใช้ประโยชน์จากงานนั้นตามเงื่อนไขซึ่งกำหนดไว้ได้น้อยมาก แต่ในที่สุดก็มีความ โน้มเอียงในทางผ่อนคลายเป็นให้สาธารณะใช้ประโยชน์จากงานนั้น โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษา การรักษาสถาณะทางเศรษฐกิจของประเทศ และส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์งานของชาติตามความต้องการทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อประโยชน์ของสาธารณะ

สำหรับคามกฎหมายไทยพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 นี้ มีผู้เห็นว่า¹⁰ กฎหมายมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์และส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์งานนั้นพร้อม ๆ กัน เพราะกฎหมายได้กำหนดข้อยกเว้นการกระทำที่ไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา การค้นคว้า หรือการวิจัยและพร้อมกันนี้ได้ให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์แก่ผู้สร้างสรรค์ไว้มากพอที่จะเป็นการสนับสนุนให้มีการสร้างสรรค์งานเพื่อสาธารณะต่อไป ซึ่งในกรณีนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา สภาพสังคมส่วนใหญ่ยังมีความต้องการที่จะรับรู้ความรู้ใหม่ ๆ จากงานสร้างสรรค์และความรู้จากการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากประเทศที่พัฒนาแล้ว เพื่อนำเอาความรู้และเทคโนโลยีนั้นมาใช้พัฒนาสังคมต่อไป ดังนั้น กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยควรกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ของสาธารณชนในการใช้งาน โดยบัญญัติเป็นบทบัญญัติให้ชัดเจนอย่างในประเทศสหรัฐอเมริกาหรือญี่ปุ่น ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยได้ทั้งระบบ และจะเป็นบทบัญญัติตามวัตถุประสงค์ในหลักทั่วไปของระบบลิขสิทธิ์ที่เป็นประโยชน์เพื่อการตีความอุดช่องว่างกฎหมาย ในการหาความสมดุลระหว่างประโยชน์ของสาธารณชนกับประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์ในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งเมื่อเทียบเคียงกับระบบกฎหมายอื่น ๆ ที่มีการพัฒนาและมีความสมบูรณ์ในตัวเองอย่างเป็นระบบแล้วนั้น เช่นกฎหมายแห่ง หรือกฎหมายอาญา ระบบเหล่านี้จะต้องมีหลักที่เรียกว่าหลักทั่วไปบัญญัติไว้ในกฎหมาย เพื่อประโยชน์ในการใช้ตีความอุดช่องว่างกฎหมายคามวิธีการในระบบของมันเอง¹¹ ดังนั้น ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยก็ควร

¹⁰ พงษ์ศักดิ์ กิตติสมเกียรติ, "ลิขสิทธิ์ต่างประเทศว่าด้วยการแปลและการทำซ้ำซึ่งหนังสือ", หน้า 8.

¹¹ ข้อสังเกตตามประมวลกฎหมายแห่งและหาพิสัยของไทย มีบรรพ 1 เป็นหลักทั่วไป และมีมาตรา 4 เป็นหัวใจสำคัญของการตีความอุดช่องว่างกฎหมายแห่งทั้งระบบ สำหรับประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติภาค 1 ว่าด้วยบทบัญญัติทั่วไป และมีมาตราสำคัญ เช่นมาตรา 2 และมาตรา 59, 80, 81 เป็นหัวใจสำคัญในการตีความกฎหมายทั้งระบบ.

ได้บัญญัติหลักทั่วไปในการถ่วงดุลผลประโยชน์ทั้ง 2 ประการดังกล่าวด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์ของสาธารณชนในการใช้งาน ทั้งนี้เพื่อให้สังคมไทยที่กำลังพัฒนาได้รับความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่กำลังพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว โดยจะได้รับความรู้และแนวคิดใหม่ ๆ จากการถ่ายทอดเทคโนโลยี

2. หลักการจำกัดสิทธิ

ตามบทบัญญัติของกฎหมายลิขสิทธิ์ ในปัจจุบันทุกประเทศ เป็นลักษณะของบทบัญญัติลายลักษณ์อักษร เพราะแต่เดิมมาประวัติศาสตร์ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ เริ่มต้นจากกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่เรียกว่า Statute of Anne ของอังกฤษ ดังนั้น ข้อจำกัดสิทธิจึงเป็นลักษณะกฎหมายลายลักษณ์อักษรด้วย ซึ่งพิจารณาหลักการได้ 4 ประการดังนี้

2.1 การจำกัดสิทธิโดยกฎหมายลิขสิทธิ์ถือว่าไม่ให้ความคุ้มครองแก่งานนั้น ซึ่งโดยแท้จริงแล้วงานนั้นหากพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายลิขสิทธิ์แล้ว น่าจะเป็นงานสร้างสรรค์อันมีลิขสิทธิ์ได้ แต่เพราะมีกฎหมายบัญญัติไม่ให้การคุ้มครองไว้ จึงเป็นงานที่ไม่มีลิขสิทธิ์ลักษณะงานดังกล่าว ได้แก่¹²

2.1.1 ข่าวประจำวันและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่มีลักษณะ เป็นเพียงข่าวสารอันมิใช่ในงานในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ ซึ่งความหมายของลักษณะงานที่ถือว่าเป็นข่าวประจำวันคือ คำบอกเล่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นในเวลาไม่ช้า ทันสมัยและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่มีลักษณะ เป็นข่าวสาร คือเรื่องที่ยกเล้าธรรมดา ๆ¹³ หรือที่เล่าลือกัน¹⁴ ลักษณะของข่าวประจำวันนี้อาจรวมถึงลักษณะอื่น ๆ ที่มีไว้เพียงข้อเขียนบทความเท่านั้น อาจรวมถึงสิ่งอื่น ๆ ที่ประกอบเป็นข่าวนั้นด้วย คือภาพถ่าย ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ การแพร่เสียงแพร่ภาพ นอกจากนี้โดยทั่วไปแล้วบทความหรือข่าวทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา ซึ่งมีไว้เรื่องส่วนบุคคลของบุคคลใดบุคคลหนึ่งแล้ว ย่อมถือว่าเป็นข่าวสารที่นำออกสื่อสาร

¹² ๑พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521, มาตรา 32.

¹³ ๒ไชยยศ เหมะรัชตะ, ป๊อหากกฎหมายลิขสิทธิ์, หน้า 61.

¹⁴ ๓สมพร พรหมพิลาธรและศรีนิตา พรหมพิลาธร, คู่มือกฎหมายลิขสิทธิ์, หน้า 34.

เผยแพร่ได้ แม้ว่าจะเป็นการทำซ้ำซึ่งบทความนั้น ๆ ในทางการ เมือง ไม่ว่าจะด้วยการพิมพ์ซ้ำ หรือการทำซ้ำในปาฐกถา หรือสุนทรพจน์ต่าง ๆ ในทางการ เมือง ไม่ว่าจะด้วยการพิมพ์ซ้ำหรือ บันทึกเสียง และภาพซ้ำก็ตาม กฎหมายอนุญาตให้ทำได้โดยเสรี¹⁵ เหตุผลในข้อนี้สืบเนื่องจาก กฎหมายลิขสิทธิ์มีความมุ่งหมายที่จะให้สาธารณชนได้รับทราบความ เคลื่อนไหวต่าง ๆ ภายใน สังคมและเพื่อให้เกิดการสื่อสารหรือถ่ายทอดความคิดเห็นในระหว่างประชาชนด้วยกัน

2.1.2 รัฐธรรมนูญและกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง

คำชี้แจงและหนังสือโต้ตอบของกระทรวง ทบวง กรมหรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่น คำพิพากษา คำสั่ง คำวินิจฉัยและรายงานของทางราชการ เหตุผลทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการ ที่ยอมรับโดยจารีตประเพณีตามกฎหมายของระบบกฎหมายแองโกลแซกซอนที่ถือว่า เป็นความจำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องให้ประชาชนได้ทราบถึงข่าวสารเกี่ยวกับการบริหารงานแผ่นดินของฝ่ายบริหาร ดังนั้น เอกสารหรือสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารงานแผ่นดินจึง เป็นสิ่งที่ไม่ควรมีลิขสิทธิ์ และกฎหมายของทุกประเทศจะถือว่าสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นบริการของรัฐที่จะต้องบริการ แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้ทราบ ซึ่งบางประเทศได้บัญญัติชัดเจนไปถึงกรณีคำกล่าวปราศรัย ในรัฐสภาหรือคำแถลงในสาธารณสถาน คำกล่าวต่าง ๆ ในการพิจารณาตัดสินของศาล เป็นสิ่งที่ ไม่ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายลิขสิทธิ์¹⁶

นอกจากนี้ ในกรณีของรัฐธรรมนูญและกฎหมายนั้น อาจมีเหตุผล สนับสนุนว่า รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ และกฎหมาย เป็นสิ่งที่บุคคล ทั่วไปต้องรับรู้ ซึ่งสอดคล้องกับประมวลกฎหมายอาญามาตรา 64 ซึ่งบัญญัติว่า "บุคคลจะแก้ตัวว่า ไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดชอบทางอาญาไม่ได้"¹⁷

¹⁵ UNESCO, The ABC of Copyright, p. 37.

¹⁶ Ibid., p. 36.

¹⁷ สมพล พรพัฒน์เลิศกุล, "งานอันเป็นวัตถุแห่งลิขสิทธิ์," (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 202.

2.1.3 คำแปลและการรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้นในข้อ

2.1.1 และ 2.1.2 ที่กระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่น จัดทำขึ้น ไม่ถือว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ เช่นการรวบรวมระเบียบหรือกฎหมายเกี่ยวกับครูของ กระทรวงศึกษาธิการ หรือรวบรวมคำพิพากษาฎีกา เป็นต้น แต่ในกรณีนี้มีข้อสังเกตว่า หาก เป็นการแปลหรือการรวบรวมงานดังกล่าว โดยเอกชน ย่อมถือว่างานแปลหรืองานรวบรวมที่ เอกชนทำขึ้นนั้น เป็นงานลิขสิทธิ์ของเอกชนนั้น ซึ่งเคยปรากฏตามคำพิพากษาฎีกาที่ 508/2508 ซึ่งตัดสินตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 วินิจฉัยว่า "ผู้ เสียหายได้แปลประมวลกฎหมายแห่งและพาณิชย์ มาตรา 1669 เป็นภาษาอังกฤษและตีพิมพ์ จำหน่ายคำแปลดังกล่าว เป็นวรรณกรรมตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 มาตรา 4 และผู้เสียหายได้ลิขสิทธิ์ตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว"

2.2 งานลิขสิทธิ์ถูกจำกัดสิทธิในเรื่องระยะเวลาแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์

(Duration of Copyright) หมายความว่า กฎหมายได้กำหนดให้งานลิขสิทธิ์ได้รับการ คุ้มครองภายใต้เงื่อนไขระยะเวลาอันจำกัด ซึ่งผู้สร้างสรรค์หรือผู้ทรงลิขสิทธิ์สามารถ แสวงหาประโยชน์จากงานลิขสิทธิ์ของตนภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น และ เมื่อ สิ้นสุดระยะเวลาตามกฎหมายแล้ว งานลิขสิทธิ์นั้นจะต้องตกเป็นสาธารณสมบัติ (Public Domain) คือบุคคลทั่วไปนำงานดังกล่าวไปทำซ้ำ ตัดแปลง โฆษณา หรือเผยแพร่ด้วยวิธีการ ใดๆก็ได้ทั้งนี้เพื่อให้งานนั้นได้ถูกนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมต่อไปโดยอาจพิจารณา รายละเอียดตามหัวข้อดังนี้

2.2.1 การนับระยะเวลาเริ่มต้นของอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ มี

หลักเกณฑ์ดังนี้

ก. นับแต่ได้สร้างสรรค์งานขึ้น หลักนี้ปรากฏตามพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มาตรา 16 เกี่ยวกับงานสร้างสรรค์ขึ้น โดยผู้สร้างสรรค์ที่เป็นนิติบุคคล มาตรา 17 งานสร้างสรรค์ที่ผู้สร้างสรรค์ใช้นามแฝงหรือไม่ปรากฏชื่อผู้สร้างสรรค์ มาตรา 18 งานลิขสิทธิ์ในงานภาพถ่าย โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์หรืองานแพร่ภาพแพร่เสียง มาตรา 19 ลิขสิทธิ์ในงานศิลปะประยุกต์ และมาตรา 20 งานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการจ้างหรือตามคำสั่ง หรือในการควบคุมตามมาตรา 12 (งานที่สร้างสรรค์โดยการจ้างหรือตามคำสั่ง หรือในความ ควบคุมของกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่น) ตามงาน

สร้างสรรค์ในมาตราดังกล่าวมานี้ ล้วนแต่กำหนดให้อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ เริ่มต้นนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น ซึ่งหมายความว่างานสร้างสรรค์นั้นจะต้องเสร็จสมบูรณ์ปรากฏเป็นรูปร่าง (expressions) จนมีลักษณะเป็นงานอันเป็นวัตถุแห่งลิขสิทธิ์ได้แล้ว จึงเริ่มต้นนับระยะเวลาแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์

ข. นับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ปรากฏตามมาตรา 16 วรรค 1 และวรรค 2 ซึ่งเป็นกรณีผู้สร้างสรรค์คนเดียว และกรณีผู้สร้างสรรค์ร่วม ระยะเวลาการคุ้มครองเริ่มนับแต่ผู้สร้างสรรค์ร่วมคนสุดท้ายถึงแก่ความตาย และการถึงแก่ความตายในที่นี้มีความหมายตามประมวลกฎหมายแห่งและทนายชย์ มาตรา 53-67 การตายโดยธรรมชาติอย่างหนึ่งและตายโดยผลของกฎหมายที่เรียกว่าสาบสูญ อีกอย่างหนึ่ง¹⁸

ค. นับแต่วันจดทะเบียน (Date of Registration) การนับเริ่มต้นในวันจดทะเบียนจะใช้กับกฎหมายลิขสิทธิ์ที่บัญญัติให้การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ เป็นแบบพิธีการ (Formality) โดยกำหนดให้มีการบังคับการจดทะเบียนลิขสิทธิ์ภายในกำหนดเวลาตามเงื่อนไข และหลักเกณฑ์ในการจดทะเบียน ซึ่งเป็นลักษณะการจดทะเบียนแบบบังคับ (Compulsory Registration) ซึ่งหลักเกณฑ์เช่นนี้จะไม่ปรากฏในกฎหมายไทย เพราะประเทศไทยเป็นระบบการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์แบบอัตโนมัติ (Automatic) การนับอายุแห่งการคุ้มครองลักษณะนี้ จึงไม่มี

ง. นับแต่ได้มีการโฆษณาครั้งแรก ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการนับระยะเวลาเริ่มต้นในกรณีนี้ไว้ในมาตรา 16 วรรค 3 และวรรค 4 มาตรา 17, 18, 19 และ 20 และคำว่าโฆษณาในที่นี้มีความหมายตามมาตรา 4 และจะต้องนำออกโฆษณาได้รับความยินยอมของเจ้าของลิขสิทธิ์ ตามมาตรา 21 ด้วย เช่นลิขสิทธิ์ในงานศิลปะประยุค ให้มีอยู่เป็นเวลา 25 ปี นับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แม้เมื่อได้มีการสร้างสรรค์งานนั้นมาเป็นเวลา 24 ปีแล้วก็ตาม แล้วจึงมีการโฆษณางานนั้น ลิขสิทธิ์ในงานนั้นก็ยังมีอยู่อีก 25 ปีนับแต่โฆษณา ซึ่งก็รวมเป็น 24 บวก 25 ปี เป็น 49 ปี

¹⁸ ไซยศ เทมะรัชคะ, ปัญหากฎหมายลิขสิทธิ์, หน้า 139.

นับแต่สร้างสร้งงานนั้นขึ้น ทั้งนี้อาจสรุปความหมายของคำว่า "โฆษณา" ซึ่งใช้ในการนับระยะเวลาเริ่มต้นของอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ได้ว่า เป็นการทำให้งานปรากฏต่อบุคคลอื่นไม่ว่าจะด้วยวิธีใด ๆ โดยได้รับอนุญาต

อนึ่ง การนับระยะเวลาเริ่มต้นของอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ในเมื่อพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ไม่ได้บัญญัติถึงวิธีนับระยะเวลาจึงต้องอาศัยบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ 5 ระยะเวลามาตรา 158 ความว่า "ถ้าระยะเวลา นับเป็นวันก็ดี สัปดาห์ก็ดี เดือนหรือปีก็ดี ท่านมิให้นับวันแรกแห่งระยะเวลานั้นรวมคำนวณเข้าด้วย เว้นแต่จะเริ่มการในวันนั้นเอง ตั้งแต่เวลาอันเป็นกำหนดเริ่มทำการงานกันตามประเพณี" หมายความว่าวิธีนับระยะเวลาเริ่มต้นของอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ถ้าเป็นกรณีนับได้สร้างสร้งงานขึ้น ก็ต้องพิจารณาว่าวันที่สร้างสร้งงานเสร็จเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์แล้ว วันนั้นยังไม่นับ ให้นับวันรุ่งขึ้นเป็นวันแรก หรือในกรณีอื่น ๆ ก็ใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม หวังเข้าใจว่าเป็น เรื่องของวิธีการนับระยะเวลาเท่านั้นไม่ใช่ว่าวันแรกที่ทำการสร้างสร้งงานเสร็จจะไม่มี การคุ้มครองลิขสิทธิ์ เมื่อสร้างสร้งงานอันมีลิขสิทธิ์เสร็จ เมื่อใด การคุ้มครองก็เริ่ม เมื่อนั้นทันที กรณีมีการจดทะเบียน กรณีผู้สร้งสร้งถึงแก่ความตาย กรณีมีการโฆษณาเป็นครั้งแรก ก็ใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน¹⁹

2.2.2 การนับระยะเวลาสิ้นสุดของอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มาตรา 22 "เมื่ออายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ครบกำหนดในปีใด ถ้าวันครบกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่ตรงกับวันสิ้นปีปฏิทินหรือในกรณีที่ไม้อาจทราบวันครบกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่แน่นอน ให้ลิขสิทธิ์คงมีอยู่ต่อไปจนถึงวันสิ้นปีปฏิทินของปีนั้น" เหตุผลที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้ก็ เพราะว่าการสิ้นสุดของอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ห่างจากระยะเวลาเริ่มต้นมาก อย่างน้อยที่สุดตามพระราชบัญญัตินี้ก็ต้อง 25 ปี นับแต่ได้สร้างสร้งงานนั้นขึ้น การที่จะพิสูจน์ว่างานนั้นเสร็จลงในวันใด เดือนใดมิใช่เรื่องที่จะทำได้โดยง่าย กฎหมายจึงอนุโลมให้อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์สิ้นสุดลงในวันสิ้นปีปฏิทินของปีสุดท้ายนั้น

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140-141.

ในมาตรา 22 ได้กล่าวถึงกรณีที่อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์อาจตรงกับวันสิ้นปีปฏิทิน ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องทราบถึงหลักเกณฑ์การคำนวณวันสิ้นสุดเสียก่อน ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 159 วรรค 2 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ "ถ้าระยะเวลาที่กำหนดนับแต่วันต้นแห่งสัปดาห์ก็ดี วันต้นแห่งเดือนหรือปีก็ดี ท่านว่าระยะเวลาที่ย่อมสิ้นสุดลงในวันก่อนหน้าจะถึงวันแห่งสัปดาห์ เดือน หรือปีสุดท้ายอันเป็นวันตรงกับวันเริ่มระยะเวลานั้น ถ้าในระยะเวลา นับเป็นเดือนหรือปีนั้น ไม่มีวันตรงกับในเดือนสุดท้าย ท่านว่าวันสุดท้ายแห่งเดือนนั้น เป็นวันสิ้นสุดระยะเวลา" เช่นงานอันมีลิขสิทธิ์สร้างสรรค์แล้วเสร็จในวันที่ 1 พฤษภาคม 2524 เป็นงานศิลปะประยุกต์ ซึ่งอายุแห่งการคุ้มครองให้มีอยู่เป็นเวลา 25 ปี นับแต่ได้สร้างสรรค์งานเสร็จ วันครบกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ คือวันที่ 1 พฤษภาคม 2549 ซึ่งไม่ตรงกับวันสิ้นปีปฏิทินให้ลิขสิทธิ์ในงานนั้นมีอยู่ต่อไปจนถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2549 อันเป็นวันสิ้นปีปฏิทินของปีนั้น หรือในกรณีที่ไม่ว่าวันสร้างสรรค์งานนั้น เสร็จลงเมื่อใดแน่นอน เป็นเหตุให้ไม่ทราบวันครบกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่แน่นอนด้วย เพียงแต่ทราบว่าครบกำหนดในปี พ.ศ. 2549 เท่านั้น ดังนั้น วันสิ้นสุดของอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ก็เป็นวันที่ 31 ธันวาคม 2549 อันเป็นวันสิ้นปีปฏิทินของปีนี้เอง เป็นที่น่าสังเกตว่าตามมาตรา 22 นี้ แม้ไม่ทราบวันครบกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองที่แน่นอน แต่ก็ต้องทราบปีที่ครบกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองด้วย

2.2.3 อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์สำหรับงานประเภทต่าง ๆ อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์สมควรจะเป็นเท่าใดนั้น ขึ้นอยู่กับกฎหมายลิขสิทธิ์ของแต่ละประเทศที่จะกำหนดไว้ ซึ่งส่วนใหญ่จะกำหนดในหลักเกณฑ์คล้ายคลึงกันถ้ากำหนดตามประเภทของงานต่าง ๆ หรือกำหนดตามลักษณะของผู้สร้างสรรค์โดยจะพิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังนี้

2.2.3.1 อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์สำหรับงานทั่วไป งานทั่วไป ในที่นี้หมายถึง งานลิขสิทธิ์ที่มีชิ้นงานภาพถ่าย งานสไลด์ทัศนวิสด งานภาพยนตร์ หรืองานแพร่เสียงแพร่ภาพ งานศิลปะประยุกต์ ซึ่งตามกฎหมายจะบัญญัติในงานทั่วไป อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ มีอยู่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ และมีอยู่ต่อไปอีกห้าสิบปีนับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย หลักนี้ปรากฏตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มาตรา 16 และการพิจารณาสำหรับงานทั่วไปนี้จะต้องพิจารณาตามคุณลักษณะของผู้สร้างสรรค์ดังนี้คือ

ก. ผู้สร้างสรรค์ทั่วไป ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์

พ.ศ. 2521 มาตรา 16 วรรค 1 บัญญัติว่า "ภายใต้บังคับมาตรา 18 และมาตรา 19

ลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ให้มียุ่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ และมีอยู่ต่อไปอีกเป็นเวลาห้าสิบปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย” ซึ่งในที่นี้หมายถึงผู้สร้างสรรค์คนเดียว และเป็นผู้สร้างสรรค์ ตามนิยามศัพท์ในมาตรา 4 ตามหลัก originality นอกจากนี้จะถือว่าลิขสิทธิ์มีอยู่ตลอดอายุ ของผู้สร้างสรรค์นั้น ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงว่าขณะสร้างสรรค์งานเสร็จ ผู้สร้างสรรค์จะมีอายุ เท่าใด เช่นผู้สร้างสรรค์คนหนึ่งสร้างสรรค์งานเสร็จเมื่ออายุ 20 ปี ผู้สร้างสรรค์อีกคนหนึ่ง สร้างสรรค์งานเสร็จเมื่ออายุ 70 ปี ถ้าทั้งคู่ตายเมื่ออายุ 80 ปี ผู้สร้างสรรค์คนแรกได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ถึง 60 ปี ส่วนผู้สร้างสรรค์คนหลังได้อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ 10 ปี ซึ่งจะเห็นความแตกต่างกันอย่างมากในระยะเวลา แต่ลิขสิทธิ์ เป็นสิ่งที่มุ่งคุ้มครองผู้สร้างสรรค์ เป็นสำคัญ ดังนั้น เมื่อผู้สร้างสรรค์มีชีวิตอยู่ก็สมควรได้รับประโยชน์จากความพยายามและความวิริยะอุตสาหะของตนเอง และทายาทจะได้รับประโยชน์ด้วยในฐานะผู้รับมรดกต่อไปอีก 50 ปี

หลักของผู้สร้างสรรค์ทั่วไปนี้ ตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกาและ ในอังกฤษ²⁰ ต่างก็กำหนดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ไว้ตลอดชีวิตของผู้สร้างสรรค์และต่อไปอีก 50 ปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์ตาย ส่วนประเทศอื่น ๆ เช่นออสเตรเลีย ฝรั่งเศส สวีเดนต่างก็ กำหนดไว้ 50 ปี เช่นเดียวกัน บางประเทศกำหนดไว้ 60 ปี เช่นประเทศบราซิลหรือกำหนด ไว้ 70 ปี เช่นเยอรมันตะวันตก²¹

ข. ผู้สร้างสรรค์ร่วม ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มาตรา 16 วรรค 2 บัญญัติว่า “ในกรณีที่มีผู้สร้างสรรค์ร่วมลิขสิทธิ์ในงาน ดังกล่าวให้มียุ่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ร่วม และมีอยู่ต่อไปอีกเป็นเวลา 50 ปี นับแต่ ผู้สร้างสรรค์ร่วมคนสุดท้ายถึงแก่ความตาย” ในกรณีนี้คือกรณีที่ผู้สร้างสรรค์มากกว่าหนึ่งคน และ ผู้สร้างสรรค์เหล่านั้นได้ร่วมกันก่อให้เกิด “งานสร้างสรรค์ร่วม” ซึ่งส่วนของความช่วยเหลือ หรือความร่วมมือของผู้สร้างสรรค์คนหนึ่งไม่สามารถแบ่งแยกออกจากส่วนของความช่วยเหลือ

²⁰ กฎหมายลิขสิทธิ์ของสหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ. 1976 มาตรา 302(a) และ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ของอังกฤษ ปี ค.ศ. 1956 มาตรา 2.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144-145.

หรือความร่วมมือของผู้สร้างสรรค์คนอื่น ๆ แต่ละคนหรือคนอื่น ๆ ทั้งหมดได้เท่ากับผู้สร้างสรรค์แต่ละคนนั้นถือเป็นผู้สร้างสรรค์ร่วม²²

ที่ว่าให้ลิขสิทธิ์ในงานดังกล่าวมีอยู่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ร่วมหมายความว่า ผู้สร้างสรรค์ "งานสร้างสรรค์" หลายคนแต่ละคนก็มีสิทธิที่จะกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับงานนั้นไปจนตลอดชีวิตของตน และเนื่องจากงานสร้างสรรค์ร่วม เป็นงานที่ไม่สามารถแบ่งแยกออกมาได้ว่าส่วนไหนของงาน เป็นของผู้สร้างสรรค์คนใดได้ การนับอายุแห่งการคุ้มครองจึงต้องนับแต่งงานสร้างสรรค์ร่วมทั้งหมด นับเป็นชิ้นเดียวจะแบ่งแยกการนับระยะเวลาโดยแต่งงานสร้างสรรค์ร่วมนั้นเป็นส่วนของผู้สร้างสรรค์แต่ละคนแล้ว จึงเริ่มนับอายุแห่งการคุ้มครองในแต่ละงานมิได้ เช่น ก.ข. และ ค. ได้ร่วมมือกันสร้างงานปฏิมากรรมรูปปั้นชิ้นหนึ่ง อายุแห่งการคุ้มครองงานนั้นมีอยู่ตลอดชีวิตของ ก. หรือ ข. หรือ ค. แต่ละคน หาก ก. และ ข. ได้ตายลงแล้ว แต่ ค. ยังมีชีวิตอยู่ อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานนี้ยังคงมีอยู่ และมีอยู่ต่อไปอีก 50 ปี นับแต่ ค. ตายลง ซึ่งผู้มีสิทธิเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนี้ อาจเป็นทายาทของคนทั้งสามก็ได้

อนึ่ง ตามมาตรา 16 วรรค 3 บัญญัติว่า "ผู้สร้างสรรค์หรือผู้สร้างสรรค์ร่วมทุกคนถึงแก่ความตายก่อนที่จะได้มีการโฆษณาในงานนั้น ให้ลิขสิทธิ์ดังกล่าวมีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณา" ในกรณีนี้คือผู้สร้างสรรค์ตามมาตรา 16 วรรค 1 หรือผู้สร้างสรรค์ร่วมทุกคนในมาตรา 16 วรรค 2 ถึงแก่ความตายก่อนที่จะได้มีการโฆษณาในงานหรืองานสร้างสรรค์ร่วมและมีการโฆษณางานนั้น เมื่ออายุแห่งการคุ้มครองยังไม่สิ้นสุด ลิขสิทธิ์ในงานนั้นมีอยู่ต่อไปอีก 50 ปีนับแต่โฆษณางานนั้น ซึ่งต้องแปลความว่าเป็นการโฆษณาเป็นครั้งแรกตามตัวอย่างข้างต้นที่กล่าวมานั้น งานสร้างสรรค์ร่วมของ ก.ข. และ ค. ถ้ามิได้มีการโฆษณางานนั้น อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ก็มีอยู่ 50 ปีนับแต่ ค. ตาย แต่ถ้าหลังจากที่

²² ปรากฏตามความหมายในกฎหมายสหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ. 1976 มาตรา 101 บัญญัติว่า A "joint work" is a work prepared by two or more authors with the intention that their contribution be merged in to inseparable or interdependent parts of a unitary whole และกฎหมายอังกฤษพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ ค.ศ. 1956 มาตรา 11.

ทั้งสามคนตายแล้ว ได้มีการนำงานประติมากรรมรูปปั้นออกแสดงศิลปกรรม เพื่อรำลึกถึง เกียรติคุณของศิลปินทั้งสาม อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานประติมากรรมนั้นคงมีอยู่อีก 50 ปี นับแต่ได้มีการนำรูปปั้นนั้นออกแสดงครั้งแรก²³

ค. ผู้สร้างสรรค์ที่เป็นนิติบุคคล ตามพระราชบัญญัติ

ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มาตรา 16 วรรคท้าย บัญญัติว่า "ในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์เป็นนิติบุคคล ให้ลิขสิทธิ์มีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์ขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณาในงานนั้น ในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์ที่มีอยู่ต่อไปอีกเป็น เวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก"

นิติบุคคล เป็นบุคคลที่กฎหมายสมมุติขึ้น โดยอาศัยอำนาจแห่งบทบัญญัติของกฎหมายแห่งและพาณิชย์ มาตรา 68 และกำหนดวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจการไว้ในตราสารจัดตั้งหรือข้อบังคับตามประมวลกฎหมายแห่งและพาณิชย์ มาตรา 69 ซึ่งวัตถุประสงค์ย่อมแสดงให้เห็นปรากฏโดยผู้แทนทั้งหลายของนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแห่งและพาณิชย์ มาตรา 76 นิติบุคคลจึงมีสิทธิและหน้าที่เหมือนบุคคลธรรมดา คือมีสิทธิในการ เป็น เจ้าของลิขสิทธิ์ และแสวงหาประโยชน์จากสิทธิในการทำซ้ำหรือดัดแปลง หรือนำงานลิขสิทธิ์ออกโฆษณา ฯลฯ ดังนั้นเมื่อนิติบุคคลใดได้สร้างสรรค์งานขึ้นโดยตัวแทนนิติบุคคลนั้น เป็นผู้ดำเนินการแทน ย่อมถือว่าอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ได้เกิดขึ้นนับแต่วันสร้างสรรค์งานนั้นขึ้น เช่นบริษัท ก. ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อกิจการแต่งเพลง เมื่อกรรมการผู้จัดการบริษัทได้แต่งเพลงขึ้น เสร็จในวันที่ 1 กันยายน 2528 อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์จะ เริ่มนับแต่วันที่ 2 กันยายน 2528 แต่วันที่ 1 กันยายน 2528 นั้น เป็นวันที่ได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์แล้ว²⁴ ซึ่งการตีความเช่นนี้ จะสอดคล้องกับความตอนท้ายในมาตรา 16 วรรคท้ายที่ว่า "ถ้าหากได้มีการโฆษณาของนิติบุคคลนั้น ในระหว่างระยะ เวลาดังกล่าว (ระยะเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการสร้างสรรค์งานขึ้น) ให้ลิขสิทธิ์มีอยู่ต่อไปอีกเป็น เวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก" เพราะถือได้ว่าการให้ความ

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

²⁴ ฎรายละเอียดยกข้างต้นบทที่ 3 หัวข้อ 2.2.1.

คุ้มครองลิขสิทธิ์นั้น ได้มีขึ้นนับแต่วันสร้างสรรค์งานขึ้น และมีอยู่ตลอดไปอีกจนถึงวันที่ได้มีการโฆษณางานนั้น เป็นครั้งแรก เพียงแต่การเริ่มต้นนับระยะเวลาการให้ความคุ้มครองในกรณีที่มีการโฆษณางานจะ เริ่มนับตั้งแต่วันที่โฆษณาเป็นครั้งแรกเท่านั้น กล่าวคือ ในระยะเวลาว่างงานสร้างสรรค์เสร็จจนถึงวันโฆษณาครั้งแรก งานลิขสิทธิ์ย่อมได้รับความคุ้มครองตลอดเวลา โดยมีได้มีการขาดตอนในระหว่างนั้นแต่อย่างใด ทั้งนี้ เพื่อเป็นไปตามจุดประสงค์ที่มุ่งหมายให้ผู้สร้างสรรค์ได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการทำงานที่เกิดขึ้นด้วยความวิริยะอุตสาหะของตน

ง. ผู้สร้างสรรค์ใช้นามแฝง ตามพระราชบัญญัติ

ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มาตรา 17 วรรคแรกบัญญัติว่า "งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยผู้สร้างสรรค์ใช้นามแฝงหรือไม่ปรากฏชื่อผู้สร้างสรรค์ ให้ลิขสิทธิ์มีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก" ในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์ใช้นามแฝงหรือไม่ปรากฏชื่อผู้สร้างสรรค์ กฎหมายจึงกำหนดให้อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ เริ่มนับแต่สร้างสรรค์งานขึ้นโดยกำหนดเป็นเวลาห้าสิบปี แต่ถ้าในระยะเวลาห้าสิบปีดังกล่าว ได้มีการโฆษณางานนั้นขึ้น ให้ลิขสิทธิ์มีอยู่อีกห้าสิบปีนับแต่โฆษณาครั้งแรก ซึ่งระยะเวลาว่างระหว่างสร้างสรรค์งานขึ้นจนถึงวันโฆษณาครั้งแรกก็ยังถือว่าเป็นการคุ้มครองตลอดระยะเวลาดังกล่าวตามเหตุผลซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้น

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่ผู้สร้างสรรค์ใช้นามแฝงหรือไม่ปรากฏชื่อผู้สร้างสรรค์นั้น ควรจะเป็นกรณีที่ไม่รู้ตัวผู้สร้างสรรค์ด้วย ทั้งนี้ เพราะในมาตรา 17 วรรค 2 ได้บัญญัติว่า "ในกรณีที่รู้ตัวผู้สร้างสรรค์ในมาตรา 16 มาใช้บังคับโดยอนุโลม" ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบทบัญญัติในมาตรา 17 วรรคแรกนั้น หมายถึงกรณีที่ไม่รู้ตัวผู้สร้างสรรค์ที่ใช้นามแฝงและกรณีที่ไม่มีปรากฏชื่อผู้สร้างสรรค์ แต่ถ้าหากรู้ตัวผู้สร้างสรรค์ที่ใช้นามแฝงหรือชื่อผู้สร้างสรรค์ปรากฏ เช่นนามปากกา "ดอกไม้สด" ย่อมเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปว่าเป็นนามปากกาของ ม.ล.บุพผา นิมมาน เหมินทร์ หรือหากหนังสือนั้นไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง แต่เป็นที่เข้าใจของสาธารณชนโดยทั่วไปว่าใคร เป็นผู้แต่งหรือมีการวิจารณ์กันถึงหนังสือนั้น ๆ ว่าผู้ใดเป็นผู้แต่ง เช่นนี้ถือว่าเป็นการปรากฏชื่อผู้สร้างสรรค์แล้ว ซึ่งจะต้องเป็นไปตามลักษณะมาตรา 16 แล้วแต่กรณีที่จะ เป็นผู้สร้างสรรค์ทั่วไปหรือผู้สร้างสรรค์ร่วม หรือผู้สร้างสรรค์ที่เป็นนิติบุคคล

2.2.3.2 อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์เฉพาะงานบางประเภท

งานบางประเภทที่มีลักษณะพิเศษโดยเฉพาะตัว ดังนั้น อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ของงานบางชนิดก็มีลักษณะต่างไปจากงานธรรมดา ซึ่งแยกพิจารณาได้ดังนี้คือ

ก. งานภาพถ่าย งานโสตทัศนวัสดุ งานภาพยนตร์

งานแพร่เสียงแพร่ภาพ เนื่องจากงานเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะตัว จึงได้มีการบัญญัติไว้เฉพาะปรากฏตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มาตรา 18 ว่า "ลิขสิทธิ์ในงานภาพถ่าย โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ หรืองานแพร่เสียงแพร่ภาพให้มีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณาในงานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก"

ข. งานศิลปประยุกต์ ตามมาตรา 19 แห่ง

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 บัญญัติว่า "ลิขสิทธิ์ในงานศิลปประยุกต์ให้มีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณาในงานนั้นขึ้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก" งานศิลปประยุกต์เป็นการนำเอางานหลายอย่างมารวมกันหรือเอางานอย่างใดอย่างหนึ่งไปใช้ประโยชน์ในการใช้สอย ตกแต่งเป็นสิ่งของเครื่องใช้ หรือเพื่อใช้ประโยชน์ทางการค้า เช่นงานจำพวกเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มักเปลี่ยนแปลงรูปแบบโดยเร็ว มีความคล่องตัวสูง เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชน ถ้าหากให้อายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์แก่งานเหล่านี้ยาวนานเกินไปก็จะเป็นผลเสียต่อส่วนรวม และธุรกิจการค้า จึงกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองไว้เพียงสั้น ๆ และสั้นกว่างานประเภทอื่น ๆ ทั้งหมด คือเพียงห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานขึ้น และถ้าหากมีการโฆษณาในระหว่างระยะเวลาดังกล่าวก็ให้มือคู่ต่อไปอีกเป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก ตัวอย่าง เช่น ห้างสยามจิ๋วเวลลี ทำโคมไฟระย้าแก้ว เจียรนัยประดับเพชรออกแบบเป็นพิเศษไม่เหมือนโคมไฟอื่น ๆ เป็นที่เลื่องลือกันมาก ทำเสร็จเมื่อ 20 พฤษภาคม 2520 แต่นำออกแสดงในงานแสดงโคมไฟแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2522 อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์เริ่มต้นวันที่ 20 พฤษภาคม 2520 และมีต่อไปอีกห้าสิบปีนับแต่วันที่ 25 พฤษภาคม 2522²⁵

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 156.

งานตามที่กล่าวมาในข้อ ก. และ ข. นี้ เป็นงานที่มีอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ โดยคำนึงถึงคุณลักษณะของงานโดยเฉพาะ ดังนั้น จึงมีปัญหาคือว่าคุณลักษณะของงานโดยเฉพาะนี้หากเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะส่วนตัวของผู้สร้างสรรค์ขึ้นมาจะต้องคำนึงถึงหลักการพิจารณาตามคุณลักษณะของงานโดยเฉพาะเป็นหลักหรือจะพิจารณาตามคุณลักษณะส่วนตัวของผู้สร้างสรรค์เป็นหลัก เช่นผู้สร้างสรรค์ไม่ปรากฏชื่อได้สร้างสรรค์งานศิลปะประยุค เป็นนิติบุคคล เช่นนี้ จะให้อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์มีกี่ปี กรณีนี้ปรากฏตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มาตรา 16.

ได้บัญญัติไว้ชัดเจนว่า "ภายใต้บังคับมาตรา 18 และมาตรา 19 ..." ดังนี้ หมายความว่า มาตรา 16 อยู่ภายใต้บังคับมาตรา 18 และ 19 กล่าวคือ ถ้าหากเป็นกรณีตามมาตรา 18 และมาตรา 19 แล้ว ก็ไม่บังคับตามมาตรา 16 ดังนั้น ถ้าเป็นงานที่มีคุณลักษณะเฉพาะตามมาตรา 18 และ 19 ในข้อ ก. และข้อ ข. นี้ก็ต้องถือว่าคุณลักษณะของงานโดยเฉพาะเป็นเกณฑ์เสมอ ซึ่งตามตัวอย่างข้างต้นที่กล่าวมาจะต้องถืออายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ 25 ปี ในงานศิลปะประยุคเป็นหลักในการพิจารณาเสมอ แม้ว่าจะเป็นการสร้างสรรค์โดยผู้สร้างสรรค์ที่ไม่ปรากฏชื่อหรือผู้สร้างสรรค์ที่เป็นนิติบุคคลก็ตาม ทั้งนี้ เพราะถือหลักผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของผู้สร้างสรรค์เป็นหลักในการให้ความคุ้มครองและผลประโยชน์เหล่านี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของงานมากกว่าคุณลักษณะส่วนตัวของผู้สร้างสรรค์ นอกจากนี้ถ้าพิจารณาบทบัญญัติมาตราต่าง ๆ ในหมวด 3 ว่าด้วยอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์แล้ว จะเห็นว่า คุณลักษณะของงานมีผลทำให้อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ เปลี่ยนแปลงมากกว่าคุณลักษณะของผู้สร้างสรรค์เสียอีก ดังนั้น ประเภทของงานที่แตกต่างไปจึงย่อมส่งผลกระทบมากกว่าและชัดเจนกว่าคุณลักษณะของผู้สร้างสรรค์ดังกล่าว

ค. งานของรัฐ งานของรัฐคืองานสร้างสรรค์ที่เป็นไปตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มาตรา 12 กล่าวคือ เป็นงานที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยการอ้างหรือตามคำสั่ง หรือในความควบคุมของกระทรวง ทบวง กรมหรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่น และจะต้องมิใช่กรณีตามมาตรา 32(2) (3) (4) (5) ซึ่งตามมาตรา 20 บัญญัติว่า "ลิขสิทธิ์ในงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการอ้างหรือตามคำสั่ง หรือในความควบคุมตามมาตรา 12 ให้มีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการ

การโฆษณาเป็นครั้งแรก” เหตุผลที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้ เพราะงานของรัฐ เป็นงานลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่ง โดยถือว่าเป็นงานของประเทศชาติ กฎหมายมาตรานี้จึงมีเจตนารมณ์เป็นกรณีพิเศษอย่างมาก ซึ่งมาตรา 20 ก็มีบัญญัติให้อยู่ภายใต้บังคับของมาตราใด จึงน่าจะเห็นได้ว่างานของรัฐนี้มีอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ เป็น เวลาห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานขึ้น ไม่ว่าจะเป็งานประเภทใด แม้ว่าจะเป็งานศิลปะยุคคึกคักตาม หากเป็นงานของรัฐ อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ก็คงมีอยู่เป็น เวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการสร้างสรรค์ขึ้น แต่หากมีการโฆษณาในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์มีอยู่เป็น เวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก เช่น นาย ก. เป็นข้าราชการกรมศิลปากร โดยรับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาให้ประพันธ์เพลงให้กับงานพิธีงานหนึ่ง เพลงที่นาย ก. ประพันธ์ขึ้นนั้นถือว่าการศิลปากร เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ และมีอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ เป็น เวลาห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่หากว่าในระยะเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้ประพันธ์งานนั้นได้มีการนำออกโฆษณา อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ก็มีต่อไปอีกเป็น เวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการ โฆษณา เพลงนั้นเป็นครั้งแรกเป็นต้น²⁶

2.2.4 การโฆษณางานหลังอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์สิ้นสุดลง ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มาตรา 23 บัญญัติว่า “การทำงานใด ๆ อันมีลิขสิทธิ์ ออกโฆษณา ภายหลังจากที่อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์สิ้นสุดลง ไม่ก่อให้เกิดลิขสิทธิ์ในงานนั้นขึ้นใหม่” หมายถึงนำเอางานลิขสิทธิ์ไม่ว่างานประเภทใด ๆ เช่น วรรณกรรม คนตรีกรรม ฯลฯ ซึ่งสิ้นอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์แล้ว ได้มีการนำออกโฆษณาตามความหมายมาตรา 4 ประกอบเข้ากับมาตรา 21 ที่กำหนดให้ออกโฆษณาโดยความยินยอมของ เจ้าของลิขสิทธิ์ในกรณีเกี่ยวกับการเริ่มนับอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์²⁷ สำหรับเหตุผลที่กฎหมายบัญญัติมาตรานี้ขึ้นก็เพื่อป้องกันมิให้มีการขยายอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์ออกไปด้วยการนำงานลิขสิทธิ์ออกโฆษณาใหม่ ทั้งนี้ เพื่อให้งานลิขสิทธิ์นั้นตก เป็นของสาธารณะต่อไป ตามหลักจำกัดสิทธิของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ นั้นเอง

²⁶ กรมศิลปากร, รวมเอกสารชุดกฎหมายลิขสิทธิ์, หน้า 132-133.

²⁷ ไชยยศ เหมะรัชตะ, ปัญหากฎหมายลิขสิทธิ์, หน้า 161.

2.2.5 ผลแห่งการที่อายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์สิ้นสุดลง เมื่ออายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์สิ้นสุดลง งานลิขสิทธิ์นั้นจะไม่มีลิขสิทธิ์อีกต่อไป และงานนั้นจะตกเป็นสาธารณสมบัติ (public domain)²⁸ เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ใช้งานโดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากผู้สร้างสรรค์หรือไม่จำเป็นต้องเสียค่าตอบแทนและค่าลิขสิทธิ์อย่างใด ๆ แก่ผู้สร้างสรรค์ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักทั่วไปของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ที่มุ่งหมายเพื่อประสานผลประโยชน์ระหว่างลิขสิทธิ์สาธารณะชนกับลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์ที่เป็นเอกชนให้มีความสมดุลกันตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

อย่างไรก็ตาม ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ในแต่ละระบบมีข้อแตกต่างกันอยู่บางประการในเรื่องผลภายหลังที่อายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์ได้สิ้นสุดลงแล้ว ซึ่งที่แตกต่างนั้นสืบเนื่องมาจากแนวความคิดในหลักเหตุผลนราฐานปรัชญาที่แตกต่างกันระหว่างแนวความคิดในเรื่องสิทธิเชิงเศรษฐกิจ (Economic Right) กับแนวความคิดเรื่องธรรมสิทธิ (Moral Right) กล่าวคือ ในหลักธรรมสิทธิซึ่งประเทศในกลุ่มภาคพื้นยุโรปถือกันเคร่งครัด ธรรมสิทธิถือว่าไม่อาจถูกจำกัดในเรื่องเวลาการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ทั้งนี้เพราะว่าธรรมสิทธิ เป็นลักษณะที่เป็นเอกภาพสำหรับงานสร้างสรรค์แต่ละชิ้นที่เกิดขึ้นจากความคิด สติปัญญาของผู้สร้างสรรค์ จึงถือว่าเป็นบุคลิกภาพของผู้สร้างสรรค์งานโดยเฉพาะ ซึ่งแม้งานสร้างสรรค์โอนไปแล้ว ผู้สร้างสรรค์ยังมีสิทธิที่จะห้ามมิให้ผู้รับโอนกระทำการบิดเบือนดัดทอน ดัดแปลงหรือกระทำการอื่นใดให้เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงเกียรติคุณของผู้สร้างสรรค์²⁹ ดังนั้น ธรรมสิทธิ เป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้การใช้สิทธิของผู้สร้างสรรค์และเป็นของทายาทผู้สร้างสรรค์ตลอด เวลาและถ้าหากบางกรณีผู้สร้างสรรค์ไม่มีทายาท ธรรมสิทธินั้นจะตกแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะเป็นผู้ใช้สิทธินั้น ส่วนประเทศแองโกลแซกซอนหรือประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกาที่ยึดแนวความคิดเรื่องสิทธิเศรษฐกิจจะถือว่าธรรมสิทธิ เป็นสิ่งที่ถูกจำกัดระยะเวลาการคุ้มครองได้ เช่นเดียวกับสิทธิในทางเศรษฐกิจ คือมีอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์เท่ากัน ซึ่งหมายความว่าเมื่ออายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์สิ้นสุดลงตามที่กฎหมายกำหนดไว้แล้ว ธรรมสิทธิก็จะไม่ได้รับการคุ้มครองไปด้วย

²⁸ กรณีที่งานนั้นตกเป็นสาธารณสมบัติ อาจมีกรณีอื่น ๆ อีก เช่นผู้สร้างสรรค์เองเป็นผู้ละทิ้งหรืออุทิศลิขสิทธิ์ในงานนั้น ให้แก่สาธารณะก่อนอายุการคุ้มครองตามกฎหมายสิ้นสุดลงหรือผิดเงื่อนไขการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ ในกรณีไม่ใช่เครื่องหมายที่ถูกต้องและถูกตำแหน่งที่งานนั้น ในการโฆษณาครั้งแรก (ในกรณีเป็นระบบการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ตามพิธีการ) หรืองานที่กฎหมายไม่ให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ เป็นต้น

²⁹ ดูเพิ่มเติมในบทที่ 1 หัวข้อที่ 2 และ 3.

ดังนั้น ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันของระบบกฎหมายทั้งสองระบบจึงเป็นเหตุให้ผลแห่งการสิ้นสุดอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์แตกต่างกันออกไปดังนี้คือ

ก. ในระบบกฎหมายของกลุ่มประเทศแองโกลแซกซอนหรือประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกาจะถือว่างานสร้างสรรค์คก เป็นของสาธารณะ ซึ่งบุคคลโดยทั่วไปสามารถนำงานนั้นไปกระทำการใด ๆ ได้อย่างเสรีโดยมิต้องรับอนุญาตจากผู้สร้างสรรค์หรือทายาทของผู้สร้างสรรค์ อีกทั้งมิต้องเสียค่าตอบแทนหรือค่าลิขสิทธิ์แก่ผู้สร้างสรรค์งานหรือทายาทของผู้สร้างสรรค์งานเลย

ข. ในระบบกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรป เมื่อสิ้นอายุคุ้มครองลิขสิทธิ์งานนั้นตกเป็นสาธารณสมบัติแล้ว ประชาชนใช้งานได้โดยมิต้องรับอนุญาตจากผู้สร้างสรรค์หรือทายาทผู้สร้างสรรค์ แต่ว่าผู้นำงานนั้นไปใช้หรือกระทำการใด ๆ ค่องานสร้างสรรค์จะต้องเสียค่าธรรมเนียมขงผู้ยุติหรือจ่ายส่วนแบ่งตามจำนวน เป็นร้อยละของรายได้จากการใช้งานนั้นตามที่กฎหมายกำหนดเงื่อนไขไว้ ซึ่งเรียกว่า "domain public payant" โดยจ่ายให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้มีอำนาจ และรัฐจะนำค่าตอบแทนดังกล่าวส่วนหนึ่งไปแจกจ่ายให้แก่ผู้สร้างสรรค์หรือครอบครัวของผู้สร้างสรรค์โดยตรง หรืออาจจ่ายผ่านองค์กรของผู้สร้างสรรค์และองค์กรเหล่านั้นจะนำไปแจกจ่ายแก่ผู้สร้างสรรค์อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งการจ่ายลักษณะ เช่นนี้ เป็นลักษณะคล้ายกับการประกันสังคม สำหรับค่าตอบแทนอีกส่วนหนึ่งจะนำไปบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมของประเทศ หรือนำมาเป็นทุนเพื่อสร้างสรรค์งานตามความต้องการของประเทศ เช่นงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้านการศึกษา เป็นต้น³⁰ และประเทศที่มีบัญญัติกฎหมายตามหลัก เช่นนี้ได้แก่กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศอัลจีเรีย อาร์เจนตินา ชิลี คิวบา ฮังการี อิตาลี เป็นต้น³¹

ส่วนกฎหมายไทยตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 จะเห็นได้ว่ามิได้บัญญัติเกี่ยวกับงานอันมีลิขสิทธิ์ที่ตกเป็นของสาธารณสมบัติของแผ่นดินแล้ว ผลจะเป็นอย่างไรต่อไปจึงต้องถือว่างานลิขสิทธิ์นั้นไม่ได้รับการคุ้มครองอีกต่อไป ซึ่งจะถูกนำไปใช้ได้อย่างเสรี โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้สร้างสรรค์และใช้โดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทนใด ๆ แก่

³⁰ UNESCO, The ABC of Copyright, p. 52.

³¹ กรมศิลปากร, รวมเอกสารชุดกฎหมายลิขสิทธิ์, หน้า 136.

ผู้สร้างสรรค์ตามระบบแองโกลแซกซอน ทั้งนี้ เพื่อให้สังคมได้รับประโยชน์จากงานนั้นอย่างแท้จริงหรือการพัฒนาประเทศต่อไป

2.3 การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (Fair Use) หลักเกณฑ์นี้เป็นหลักจำกัดสิทธิแต่ผู้เดียวของผู้สร้างสรรค์งาน เพื่อป้องกันการผูกขาดในงานสร้างสรรค์และถือได้ว่าเป็นกลไกสำคัญอันหนึ่งที่ใช้ในการถ่วงดุลย์ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ระหว่างประโยชน์ในสิทธิของผู้สร้างสรรค์กับประโยชน์ในสิทธิสาธารณะ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์

ตามประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการหลักเกณฑ์นี้ เกิดขึ้นจากระบบกฎหมายแองโกลแซกซอนหรือระบบคอมมอนลอว์โดยตรง เพราะระบบดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์เน้นหนักไปทางใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของสังคม และมีวิวัฒนาการมาจากลักษณะการพิจารณาข้อเท็จจริงในแต่ละคดีของศาล (case law) ทั้งนี้สืบเนื่องจากระบบกฎหมายคอมมอนลอว์มีวิธีการเข้าสู่ปัญหาในการพิจารณาพิพากษาคดีความโดย เปิดโอกาสให้ผู้พิพากษาหรือศาลเป็นผู้สร้างกฎหมายขึ้นเอง เพราะที่ไม่มีประมวลกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร³² ซึ่งแตกต่างกับระบบประมวลกฎหมายที่ผู้พิพากษาถูกจำกัดบทบาทในการสร้างกฎหมายโดยให้มีอำนาจในลักษณะที่เรียกว่า "กึ่งนิติบัญญัติ" (Quasi-legislation) ซึ่งหมายความว่าบทบาทของผู้พิพากษาในระบบประมวลกฎหมายคือ ดีความตามบทบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรหรือปรับบทกฎหมาย ซึ่งการตีความกฎหมายจะต้องมีการใช้ดุลพินิจอิสระในการวินิจฉัยคดี (a method of free decision) อันเป็นวิธีการสร้างกฎหมายขึ้นโดยอ้อมเท่านั้น³³

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลัก Fair Use มีต้นกำเนิดและวิวัฒนาการมาจาก การพิจารณาของศาลในลักษณะ case law ตามระบบคอมมอนลอว์หรือระบบแองโกลแซกซอน

³²

วิทิต มั่นตราภรณ์, "วิเคราะห์วิธี เข้าสู่ปัญหาในการพิพากษาในกฎหมายฝรั่งเศส และกฎหมายอังกฤษ," วารสารกฎหมาย (ฉบับพิเศษรวมบทความทางวิชาการ, อนุสรณ์ศาสตราจารย์ หยุค แสงอุทัย) : 28-38.

³³

โปรดดูเพิ่มเติมในวิชา มหากุศ, "บทบาทของศาลยุติธรรมในการสร้างกฎหมาย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดูภาพ 32 (มกราคม-กุมภาพันธ์, 2528) : 4-11.

แต่ปัจจุบันนี้หลักดังกล่าวได้ถูกนำมารวบรวม เป็นบทบัญญัติลายลักษณ์อักษรอย่าง เป็นระบบ เพื่อ สอดคล้องกับ เหตุผลทางประวัติศาสตร์ที่ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ได้กำเนิดขึ้นจากกฎหมายบทบัญญัติ ที่เรียกว่า "Statute of Anne" ทั้งในปัจจุบันนี้หลัก Fair Use นี้ได้ถูกนำไปกล่าวอ้าง และบัญญัติ ในกฎหมายระบบประมวลกฎหมายด้วย โดยระบบคอมมอนลอว์ยังคงใช้ความหมายว่า "Fair Use" ซึ่งปรากฏในกฎหมายลิขสิทธิ์สหรัฐอเมริกาหรือคำว่า "Fair Dealing" ตาม กฎหมายในประเทศอังกฤษ ส่วนระบบประมวลกฎหมายจะใช้คำว่า "Exemption"³⁴ หรือ ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ เช่นกฎหมายไทย ซึ่งต่างก็เป็นหลักเดียวกัน แต่อย่างไรก็ดี มีบางประเทศในระบบประมวลกฎหมายที่ยอมรับหลัก Fair Use โดยบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมาย ลิขสิทธิ์ เช่นเดียวกับระบบคอมมอนลอว์ด้วยการบัญญัติความหมายคำว่า Fair Use ไว้เลยทีเดียว เช่นกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศเยอรมัน ปี ค.ศ. 1966 มาตรา 24 บัญญัติว่า

"Fair Use (1) An independent work created by the fair use of the work of another person may be published and exploited without the consent of the author of the used work..." และมีบาง ประเทศที่บัญญัติรับรองหลัก Fair Use ไว้โดยปริยายในลักษณะที่เป็นวัตถุประสงค์ของระบบ กฎหมายลิขสิทธิ์ เพื่อประโยชน์ในการศึกษา คือกฎหมายลิขสิทธิ์ของญี่ปุ่น ปี ค.ศ. 1970 มาตรา 1 หรือแม้แต่ตัวอย่างกฎหมายลิขสิทธิ์สำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่เรียกว่า (Tunis model law on Copyright for developing countries)ซึ่งประเทศสมาชิกของ WIPO และ UNESCO ร่วมกันจัดทำขึ้นที่เมือง Tunis ประเทศตูนิเซียก็กำหนดหลักเกณฑ์ คำว่า Fair Use ไว้ในมาตรา 7 เป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เช่นกัน ดังนั้น อาจกล่าว ได้ว่าหลักเกณฑ์การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม หรือ Fair Use เป็นหลักเกณฑ์ที่เป็นสากลเพื่อ สร้างความสมดุลในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศต่าง ๆ มีลักษณะเหมือนกันมากขึ้นด้วยการ ที่ได้รับอิทธิพลจากอนุสัญญากรุงเบอร์ลินนั่นเอง

34

Stephen M. Stewart, International Copyright and Neighbouring Right, p. 5.

หลักการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมนี้ ตามความหมายแต่ดั้งเดิมที่ได้

วิวัฒนาการจากคดีของศาลคามระบบแองโกลแซกซอนหรือระบบคอมมอนลอว์นั้น มีความหมายว่า บุคคลอื่นซึ่งอาจถือสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ด้วยการนำงานลิขสิทธิ์มาใช้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตหรือรับความยินยอมจากเจ้าของลิขสิทธิ์และใช้งานลิขสิทธิ์โดยไม่ต้อง เสียค่าตอบแทนใด ๆ ให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งส่วนใหญ่เหตุผลของศาลจะวินิจฉัยถึง เรื่องวัตถุประสงค์ของการใช้งานลิขสิทธิ์ ในแต่ละคดีมากกว่า เหตุผลใน เนื้อหาของงานลิขสิทธิ์³⁵ แต่อาจมีหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ที่ยึดถือเป็นแนวทางการพิจารณาโดยทั่วไปคือ

- (1) พิจารณาถึงปริมาณและ เนื้อหาสาระสำคัญของสัดส่วนระหว่างงานลิขสิทธิ์ทั้งหมดกับงานที่นำเอางานลิขสิทธิ์มาใช้
- (2) พิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการใช้งานลิขสิทธิ์และลักษณะของการใช้งานลิขสิทธิ์ โดยไม่คำนึงว่าจะ เป็นลักษณะ ในทางพาณิชย์หรือ เรื่องแสวงหากำไร
- (3) พิจารณาถึงลักษณะของงานลิขสิทธิ์ว่ามีลักษณะอย่างไร
- (4) การนำงานลิขสิทธิ์มาใช้มีผลกระทบต่องานลิขสิทธิ์ในด้านการตลาดหรือคุณค่าของงานลิขสิทธิ์หรือไม่

หลักที่กล่าวข้างต้นนั้น มีข้อสังเกตว่าเป็นหลักกว้าง ๆ ในลักษณะทั่วไปที่ใช้ในการพิจารณาถึงข้อเท็จจริงในคดีที่เกิดขึ้นแต่ละคดีเป็น เฉพาะกรณีไป ซึ่งตามวิวัฒนาการของศาลหลักทั่วไปทั้งสี่ประการดังกล่าว ได้นำมาวินิจฉัยคดีที่เกิดขึ้น เป็น เฉพาะกรณี ๆ ตามหลักเกณฑ์ที่เคยวินิจฉัยมาแล้วดังนี้

- (1) หลักสนับสนุนในทางข่าวสารแก่สังคม หลักเกณฑ์นี้อยู่บน เหตุผลที่ว่า เพื่อประโยชน์ของสาธารณชน เช่นเดียวกับหัวข้อ 2.1 กล่าวคือ มุ่งประสงค์ให้สังคมได้รับรู้ข่าวสารและความเป็นไปของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและความเคลื่อนไหวในทางข่าวสารต่าง ๆ ในสังคม

ตามที่กล่าวมาข้างต้นว่างานข่าวประจำวันก็ตี ข่าวสารก็ตี เป็นงานที่มีได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย แต่มีงานข่าวประเภทที่เรียกว่า รายงานข่าว (news reports)

³⁵ UNESCO, The ABC of Copyright, p. 36.

เป็นงานที่เกิดขึ้นจากความสามารถ ความวิริยะอุตสาหะของผู้สร้างสรรค์ และควรเป็นงานที่
 ได้รับการคุ้มครองเพราะถือว่าเป็นงานที่ผู้รายงานมีเจตนาที่จะรายงานเหตุการณ์เรื่องราวที่ตน
 ได้รู้ได้เห็นมาอย่างต่อเนื่องในระหว่างที่เหตุการณ์นั้นยังคงดำเนินอยู่ และผู้รายงานข่าว
 ก็มีได้มีเจตนาที่จะกระทำซ้ำ ซึ่งรายงานข่าวที่ตนได้บันทึกมาแต่อย่างไร³⁶ ซึ่งกรณีนี้กฎหมาย
 ได้บัญญัติไว้เป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 30(4) คืออาจนำงานลิขสิทธิ์มาเสนอ
 เป็นรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนได้ โดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น
 แต่สำหรับกฎหมายบางประเทศ เช่นประเทศอังกฤษถือว่า งานข่าว เป็นงานที่มีลิขสิทธิ์หรือได้รับความ
 ความคุ้มครองจากกฎหมายซึ่งรวมถึงข่าวในลักษณะรายงานข่าว (news reports) ถ้าหาก
 งานข่าวสารมีลักษณะ เป็นงานที่เกิดขึ้นจากความสามารถของผู้สร้างสรรค์³⁷ ซึ่งในกรณีนี้
 ศาลอังกฤษเคยวินิจฉัยให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ของข่าว ในหน้าหนังสือพิมพ์ในระยะที่หนังสือพิมพ์
 และข่าวนั้นเป็นวรรณกรรม โดยให้ความคุ้มครองแก่สำนักข่าวซึ่ง เป็นผู้แถลงข่าวที่ตนได้รับมา
 จากแหล่งข่าวที่เปิดเผยโดยละเมิดต่อสุจริตธรรม ทั้งนี้อาจถือว่าข่าวนั้น เป็นความจริงก็ได้
 เพราะข่าวที่เปิดเผยโดยผู้ไม่ซื่อสัตย์ต่อเจ้าของข่าวย่อมน่าเชื่อว่าเป็นความจริงมิใช่ข่าว เล่าลือ
 กัน³⁸

คดีตัวอย่างที่เกิดขึ้นในศาลอังกฤษคือคดี Walter V. Steinkopff
 คดีนี้โจทก์คือหนังสือพิมพ์ The Times ได้ฟ้องหนังสือพิมพ์ St. James' Gazette เป็นจำเลย
 โดยกล่าวหาว่าจำเลยเป็นผู้ทำละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยการลักลอบคัดบทความข่าวสาร จากหนังสือพิมพ์
 โจทก์ที่เขียนโดยนาย Rudyard Kipling ในลักษณะที่คัดลอกมาคำต่อคำ จึงขอให้ศาลได้
 มีคำสั่งให้จำเลยหยุดพิมพ์เผยแพร่ข่าวและบทความนั้น ซึ่งในคดีนี้จำเลยได้ยอมรับว่าได้พิมพ์
 คัดลอกบทความของนาย Rudyard Kipling ที่ลงในหนังสือพิมพ์ The Times ในลักษณะ
 คำต่อคำจริง แต่จำเลยไม่ต้องรับผิดโดยกล่าวอ้างข้อต่อสู้ประการคือ

1. ที่มาของเรื่องที่น่ามาลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์จำเลย เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป

³⁶ UNESCO, The ABC of Copyright, p. 36.

³⁷ W.R. Cornish, Intellectual Property, p. 422.

³⁸ สมพล พรพัฒน์เลิศกุล, งานอันเป็นวัตถุแห่งลิขสิทธิ์, หน้า 200.

2. การที่จำเลยนำเรื่องจากหนังสือพิมพ์ใจทักมาตีพิมพ์นั้น มิได้มีเจตนาที่จะเป็นปฏิปักษ์หรือเป็นคู่แข่งกับหนังสือพิมพ์ใจทัก เพียงแต่จำเลยเป็นผู้ให้ข่าวสารตามบทความดังกล่าวภายหลังใจทักเท่านั้น

3. หนังสือพิมพ์ใจทักกับสำนักพิมพ์ของจำเลย เคยแลกเปลี่ยนข่าวสารและวรรณกรรมโดยไม่คิดมูลค่ามาก่อนและ

4. บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ใจทักไม่เคยคัดค้านการคัดลอกเรื่องดังกล่าวที่ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์จำเลย

คดีนี้ผู้พิพากษาท่านหนึ่งชื่อ North ได้ให้ข้อเสนอแนะในทางพิจารณาว่า ลิขสิทธิ์เกิดขึ้นในงานลิขสิทธิ์เกี่ยวกับข่าวสารนี้ โดยสภาพตัวมันเองแล้วอาจวินิจฉัยให้มีผลบังคับด้วยการพิจารณาตามหลักเกณฑ์ดั้งเดิมของลักษณะกฎหมายลิขสิทธิ์ที่คุ้มครองเฉพาะสิ่งที่ปรากฏออกมาเป็นรูปแบบทางความคิด หรือ expression แต่มิได้คุ้มครองเรื่องความคิด หรือ idea ซึ่งศาลอังกฤษก็ได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีนี้ว่า จำเลยเป็นผู้กระทำละเมิดลิขสิทธิ์ เพราะการกระทำของจำเลยถือว่าการนำเอารายละเอียดในข่าวสารที่ปรากฏเป็นรูปแบบทางความคิด (expression) มาเป็นงานของตน

ตามข้อวินิจฉัยของศาลอังกฤษในคดี Walter V. Steinkopff ได้เกิดปัญหาข้อโต้เถียงถึงเรื่องประโยชน์ของสาธารณชน เพราะแม้ว่าจะเป็นการนำเอารูปแบบทางความคิดในงานของผู้อื่นมาใช้ก็ตาม แต่สิ่งที่ควรคำนึงถึงก็คืองานข่าวนั้น เป็นสิ่งที่สาธารณชนควรได้รับรู้ด้วยเหตุ เช่นนี้งานลิขสิทธิ์ในข่าวนั้นควรถูกจำกัดโดยการให้ทำซ้ำในเนื้อหาที่นำมาเขียนเสนอได้ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องราวของการยืมงานของเจ้าของลิขสิทธิ์มาใช้ (borrowings) และการยืมนั้นจะเป็นการดีกว่าเพื่อที่จะนำมายืนยันมาตรฐานเรื่องราวของข่าวนั้น ซึ่งหลักเกณฑ์เช่นนี้ปัจจุบันได้ถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้ความสมดุลย์ของหลักเกณฑ์ในเรื่องการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (Fair Dealing) โดยกฎหมายอังกฤษตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ ค.ศ. 1956 ได้บัญญัติงานลิขสิทธิ์ในข่าวสารให้สัมพันธ์กับหลักการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม ซึ่งมีหลักเกณฑ์พิจารณาจากวัตถุประสงค์การใช้งานดังนี้³⁹

³⁹ W.R. Cornish, Intellectual Property, p. 424.

(1) พิจารณาเรื่องวัตถุประสงค์ของการใช้งานลิขสิทธิ์ในข่าวสารนั้นว่า เป็นการใช้เพื่อวิจารณ์หรือแสดงความคิดเห็นหรือไม่ ถ้าหากเป็นการใช้งานข่าวสารนั้น เพื่อวิจารณ์หรือแสดงความคิดเห็นก็ถือว่าเป็นการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม การพิจารณาวัตถุประสงค์เพื่อการดังกล่าวข้างต้นนี้ใช้ได้ทั้งงานลิขสิทธิ์ประเภทงานทั่วไป ซึ่งมีใช้งานภาพยนตร์และงานแพร่เสียงแพร่ภาพ

(2) พิจารณาเรื่องวัตถุประสงค์ของผู้ใช้ว่าใช้เพื่อการรายงานเหตุการณ์ ข่าวประจำวัน ซึ่งอาจเป็นการใช้เพื่อรายงานข่าวนั้นลงในหนังสือพิมพ์รายวัน หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ นิตยสาร หรือรายงานด้วยการออกอากาศแพร่ภาพแพร่เสียง หรือรายงานเป็นภาพยนตร์ และเฉพาะกรณีเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์รายวัน หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ นิตยสาร การใช้งานลิขสิทธิ์จะต้องรับรู้ถึงการเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์นั้นด้วย สำหรับวัตถุประสงค์ในข้อนี้จะใช้ได้เฉพาะกับงานประเภทวรรณกรรม นาฏกรรม ดนตรีกรรมเท่านั้น ซึ่งปรากฏตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ของอังกฤษ ปี ค.ศ. 1956 มาตรา 6(3) บัญญัติว่า

"No fair dealing with a literary, dramatic or musical work shall constitute an infringement of the copyright in the work if it is for the purpose of reporting current events

(a) in a newspaper, magazine or similar periodical, or

(b) by means of broadcasting, or in a cinematograph film, and, in a case falling within paragraph (a) of this subsection, is accompanied by a sufficient acknowledgement"

ส่วนงานศิลปกรรมนั้น มิได้อยู่ในบทบัญญัติข้อยกเว้นส่วนนี้ และตามบทบัญญัติข้อยกเว้นในงานศิลปกรรมก็ได้บัญญัติไว้เหมือนมาตรา 6(3) ดังนั้น งานภาพถ่ายที่อยู่ในความหมายของงานศิลปกรรมตามมาตรา 3(1)(a)⁴⁰ จึงเป็นงานที่มีลิขสิทธิ์ที่ไม่อาจนำมาใช้

⁴⁰ ตามกฎหมายอังกฤษ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ ค.ศ. 1956 มาตรา 3(1) (a) บัญญัติว่า ... (1) In this Act "artistic work" means a work of any of the following descriptions, that is to say - (a)... and photographs"

เพื่อวัตถุประสงค์ในการรายงานข่าว เช่นภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบทบัญญัติได้บัญญัติไว้ชัดเจน เช่นนี้ก็ตาม แต่หลักการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมตามกฎหมายคอมมอนลอว์มีความหมายได้กว้างขวางและใช้ปรับกับ เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องแต่ละกรณีได้ด้วยหลักคอมมอนลอว์ในเรื่องประโยชน์ของสาธารณชน ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดส่วนนี้ในบทต่อไป

2. หลักจำกัดสิทธิการนำออกสู่สาธารณชน (Limitation of Communication in Public) หลักเกณฑ์นี้สืบเนื่องจากสิทธิของผู้สร้างสรรค์ซึ่งมีสิทธิในการนำเอางานลิขสิทธิ์ของคนออกโฆษณาหรือแสดงให้ปรากฏในสาธารณะ แต่จะถูกจำกัดสิทธิลงโดยอาจนำงานลิขสิทธิ์ออกแสดงโดยไม่จำเป็นต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ หากเป็นการนำออกแสดงในทางส่วนตัวหรือวัตถุประสงค์เพื่อส่วนตัว หรือนำออกสู่สาธารณชน เพื่อบริการในทางศาสนา แต่ไม่จำเป็นต้องเสียค่าลิขสิทธิ์ใด ๆ เพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้งานลิขสิทธิ์ดังกล่าว

ปัญหากรณีนี้คือความยากในการพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ว่า เป็นการใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อส่วนตัวหรือไม่ ซึ่งการตีความในแต่ละประเทศมีระดับที่แตกต่างกันออกไป แต่ส่วนใหญ่ก็จะถือว่า การใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อส่วนตัวนั้น จะต้องมีลักษณะที่ไม่มีการ เก็บค่าธรรมเนียม และเป็นการทำงานแสดงเฉพาะในครอบครัว เท่านั้น⁴¹

หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้อยู่ใน เหตุผลที่ว่างานสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากคุณสมบัติของผู้ที่ต้องการแสวงหาคูค่าทางความงามและการจรใจ รวมทั้งการแสวงหาความรู้เพื่อระเหี่ยงปัญญา และขณะเดียวกันมนุษย์ทุกคนก็มีความต้องการ เช่นเดียวกันที่จะได้รับสิ่งจรใจหรือหาความรู้เพื่อระเหี่ยงปัญญาของตนเอง การนำเอางานสร้างสรรค์มาใช้ในทางส่วนตัวจึง เป็นวัตถุประสงค์อันชอบธรรมที่จะใช้งานลิขสิทธิ์ดังกล่าวได้

3. หลักการใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อการอ้างอิง (Quotation) หลักเกณฑ์นี้กฎหมายในทุกประเทศยอมรับว่าเป็นการใช้งานลิขสิทธิ์ที่ชอบด้วยเหตุผล เพราะการใช้งานลิขสิทธิ์ในลักษณะเช่นนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์คือสังคมในการขยายตัวทางความคิดหรือทางปัญญา และการใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อการอ้างอิงก็มิได้มีผลกระทบต่อความเสียหายของผู้สร้างสรรค์มากนักเกินไป เพราะลักษณะที่งานลิขสิทธิ์ไม่อ้างอิงนั้น คืองานลิขสิทธิ์ที่อ้างอิง เป็นส่วนอันตั้งรองในงานใหม่ซึ่งงานลิขสิทธิ์ถูกนำไปใช้เพื่อ เป็นข้อสนับสนุน เพิ่มน้ำหนักความ เชื่อถือในสิ่งที่ผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ต้องการอธิบายหรือวิจารณ์หรือเพื่อการสอนเท่านั้น หลักเกณฑ์นี้มักใช้ในการวิจารณ์ข่าวสาร ซึ่ง

⁴¹ UNESCO, The ABC of Copyright, p. 37.

ส่วนใหญ่เป็นการคัดลอก เอาข้อความจากบทความในหนังสือพิมพ์หรือหนังสือ หรือการท้าวใน ลักษณะคำต่อคำจากงานภาพยนตร์ งานโสตทัศนวัสดุ งานบันทึกเสียง เพื่ออ้างอิงให้ เกิดน้ำหนัก ดังนั้น การใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อการอ้างอิงนี้จะไม่พิจารณาถึงงานลิขสิทธิ์ที่ถูกนำไปอ้างอิงว่าเป็น ลิขสิทธิ์ประเภทใดอย่างใดมี เนื้อหาลักษณะอย่างไร แต่จุดมุ่งหมายในการพิจารณา คือ จะพิจารณา เรื่องวัตถุประสงค์ของผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ เป็นหลัก และขอบเขตในการพิจารณาถึงหลักเกณฑ์การ อ้างอิงโดยทั่วไปอาจพิจารณาได้ดังนี้

(1) งานวรรณกรรม มีหลักพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ที่ใช้งานลิขสิทธิ์ เพื่อการอ้างอิง คือจะต้องใช้ในลักษณะที่เป็น เพียงการคัดทอนข้อความสั้น ๆ และมีไว้เป็นการ ใช้เพื่อแทนที่งานลิขสิทธิ์นั้น

(2) งานศิลปกรรม การใช้งานศิลปกรรมเพื่อการอ้างอิงนั้น อาจ เป็นการท้าวในงานลิขสิทธิ์นั้นทั้งหมดหรือแต่บางส่วน แต่จะต้องเป็นการท้าวโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการสาธิตหรือเป็นเพียงตัวอย่าง เท่านั้น จึง เป็นการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบด้วย กฎหมาย ซึ่งหมายความว่างานลิขสิทธิ์ที่นำมาอ้างอิงนั้นจะต้องมีลักษณะที่ไม่อาจแยกออกจาก งานที่ผู้ใช้ลิขสิทธิ์ได้ทำขึ้น หรืองานลิขสิทธิ์ที่นำมาอ้างอิงนั้น จะเป็นคุณค่าส่วนหนึ่งในคุณค่าของ งานที่ผู้ใช้ลิขสิทธิ์ได้ทำขึ้น ทั้งนี้ เพราะว่างานลิขสิทธิ์ที่ทำซ้ำขึ้นเพื่อการอ้างอิงนั้น จะเป็นเพียง ส่วนอันติบรองเพื่อเป็นตัวอย่างประกอบกับงานใหม่ ซึ่งผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ได้ทำขึ้นนั้นเอง แต่ถ้า หากงานลิขสิทธิ์อาจแบ่งออกจากงานที่ทำขึ้นใหม่ เช่นนี้ มิใช่เป็นการใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อการ อ้างอิง เพราะเป็นการท้าวเพื่อแทนที่งานลิขสิทธิ์ ตัวอย่าง เช่น การนำเอาภาพถ่ายซึ่งมี องค์ประกอบของภาพที่สมบูรณ์มาท้าวหรือพิมพ์ลงในหนังสือคำรายการวาดภาพ เพื่อใช้เป็นภาพ ตัวอย่างในการอธิบาย เป็นต้น

(3) งานดนตรีกรรม การใช้งานดนตรีกรรมมาเพื่ออ้างอิงนั้น จะ เป็นลักษณะรูปแบบที่นำเอามาแทรกไว้กับงานวรรณกรรม เพื่อใช้ในการสอนหรือนำมาวิจารณ์ หรือจะเป็นการนำเอางานดนตรีกรรมนั้นมาเพียงบางส่วนหรือบางข้อความ เพื่อทำเป็น เอกสาร ประกอบการสอนหรือการโต้เถียง⁴²

⁴² Ibid., p. 38.

4. หลักการใช้งานลิขสิทธิ์ เพื่อวัตถุประสงค์ในทางการศึกษา

(Education Purpose) หลักนี้เป็นหลักที่ขยายจากหลักการใช้งานลิขสิทธิ์ เพื่อการอ้างอิง ส่วนใหญ่การใช้งานลิขสิทธิ์ เพื่อวัตถุประสงค์ในกรณีก็คือ การใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นหนังสือหรือ ตำราเรียน และผู้ใช้ก็คือ นักเรียน นักศึกษา อาจารย์ผู้สอน หรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งนี้การใช้งานลิขสิทธิ์ เพื่อวัตถุประสงค์นี้จะอยู่ในขอบเขตที่ว่า เป็นการใช้งานลิขสิทธิ์โดยมิได้มุ่งหวังผลประโยชน์กำไรจากการใช้งานลิขสิทธิ์นั้น เช่นการทำซ้ำซึ่งสำเนางานลิขสิทธิ์ เพื่อนำมาศึกษาทำวิจัย ในการศึกษาส่วนตัว การทำซ้ำเพื่อสอนในชั้นเรียน เป็นต้น ซึ่งหลักการพิจารณาขอบเขตของวัตถุประสงค์ในการใช้งานลิขสิทธิ์ เพื่อการศึกษาโดยเฉพาะ เกี่ยวกับการนำงานลิขสิทธิ์มาใช้เพื่อสอนในชั้นเรียนนั้น ได้ถูกกำหนดวางหลักเกณฑ์เป็นแนวทางปฏิบัติไว้เพื่อการพิจารณาในการใช้งานลิขสิทธิ์ ซึ่งเรียกว่า "guidelines" คือเป็นข้อกำหนดแนวทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นจากการตกลงร่วมกันของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และสมาคมผู้สร้างสรรค์งานทั้งหลาย และผู้พิมพ์โฆษณา โดยถือว่าข้อกำหนดแนวทางปฏิบัติเหล่านี้มิได้มีผลบังคับ เป็นกฎหมายเพียงแต่เป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่ใช้ในทางปฏิบัติเท่านั้น เพื่อให้เกิดขอบเขตและความเข้าใจแก่ผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ตามวัตถุประสงค์ของกฎหมาย ซึ่งการกำหนดข้อตกลงร่วมกันเช่นนี้ได้ปรากฏในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา แต่อย่างไรก็ดี โดยการพิจารณาถึงลักษณะการใช้งานลิขสิทธิ์ เพื่อวัตถุประสงค์ในกรณีเพื่อการศึกษา⁴³ กฎหมายประเทศต่าง ๆ ยอมรับหลักเกณฑ์ทั่วไปโดยยินยอมให้สถาบันการศึกษาหรือครูผู้สอนนำเอางานลิขสิทธิ์ไปทำซ้ำหรือคัดลอกเพื่อการสอนได้โดยไม่ต้องพิจารณาถึงความยาวของข้อความที่คัดลอกมาใช้แต่มีหลักทั่ว ๆ ไป ดังนี้

(1) กฎหมายกำหนดอนุญาตให้ใช้งานลิขสิทธิ์ได้ เมื่อสิ้นกำหนดระยะเวลาตามที่ได้บัญญัติไว้ ซึ่งเริ่มนับแต่วันที่ได้มีการโฆษณางานลิขสิทธิ์นั้น โดยไม่คำนึงว่าการใช้งานลิขสิทธิ์นี้ได้ทำซ้ำหรือคัดลอกมาเป็นความยาวมากน้อย เพียงใด

(2) การใช้งานลิขสิทธิ์โดยย่อ เรื่องบางตอนในหนังสือ เป็นสิ่งที่กระทำได้

(3) การใช้งานลิขสิทธิ์อาจกำหนดโดยเคร่งครัดในเรื่องความยาวของงานลิขสิทธิ์ที่นำมาใช้ก็ได้ เช่นกำหนดว่างานลิขสิทธิ์มาใช้ได้ไม่เกิน 1000 คำ สำหรับงานวรรณกรรมหรืองานประเภทดนตรีกรรม จะใช้ได้ไม่เกินจำนวนแปดช่องในจังหวะดนตรี เป็นต้น⁴³

⁴³ Ibid., p. 39.

5. หลักการใช้งานลิขสิทธิ์ของห้องสมุด (Libraries) โดยบรรณารักษ์

เป็นผู้ใช้ หรือการใช้งานลิขสิทธิ์ของหน่วยงานที่จัดเก็บรักษาเอกสาร (Archiver) หลักเหตุผลในการใช้งานลิขสิทธิ์ในกรณีนี้สืบเนื่องจากการที่ห้องสมุดต่าง ๆ หรือหน่วยจัดเก็บรักษาเอกสารเป็นแหล่งที่รวบรวมงานลิขสิทธิ์ทั้งหลาย จึงเป็นแหล่งที่จะให้ความรู้ทางการศึกษาโดยทั่วไป และเพื่อการศึกษาวิจัยรวมทั้งเป็นแหล่งความรู้ทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งการใช้งานลิขสิทธิ์จากห้องสมุดก็ดี จากหน่วยรักษาเอกสารต่าง ๆ ก็ดี แต่เดิมผู้ใช้งานลิขสิทธิ์มักจะคัดลอกจากต้นฉบับด้วยการคัดลอกด้วยมือ แต่ปัจจุบันการใช้งานลิขสิทธิ์ในกรณีนี้จะ เป็นลักษณะของการทำซ้ำด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วยเครื่องถ่ายเอกสารที่เรียกว่า "reprography" หรือ "photographic" ซึ่งมีคุณภาพในการทำซ้ำซึ่งงานลิขสิทธิ์ ในลักษณะที่เหมือนกับต้นฉบับ และสามารถทำซ้ำได้อย่างสะดวกรวดเร็วในราคาถูก จึงเป็นที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวางสำหรับผู้ให้บริการจากห้องสมุดรวมทั้งงานบริการของห้องสมุดเองโดยบรรณารักษ์ห้องสมุดจะทำซ้ำ ซึ่งงานลิขสิทธิ์ขึ้นหลาย ๆ สำเนา เพื่อใช้ในห้องสมุดของตนเองหรือห้องสมุดอื่น ๆ ในเครือข่ายหรือระหว่างห้องสมุดด้วยกัน ดังนั้น การใช้งานลิขสิทธิ์ของห้องสมุดด้วยการทำซ้ำจากเครื่องถ่ายเอกสารสมัยใหม่จึง เป็นเหตุให้ความต้องการทางตลาดสำหรับงานลิขสิทธิ์ลดน้อยลง กล่าวคือ ผู้สร้างสรรค์หรือผู้พิมพ์โฆษณางานลิขสิทธิ์มีรายได้ลดลงจากการขายงานลิขสิทธิ์ ซึ่งมีอยู่หาที่ประเทศส่วนใหญ่ได้แก้ไขความเสียหายทางปฏิบัติด้วยการทำสัญญาตกลงร่วมกันระหว่างตัวแทนของสมาคมผู้สร้างสรรค์งานหรือสมาคมผู้พิมพ์โฆษณางานลิขสิทธิ์กับห้องสมุดต่าง ๆ⁴⁴ โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

6. หลักการทำซ้ำแก่งานศิลปกรรมหรือสถาปัตยกรรมอันปรากฏต่อสาธารณชน

สถาน หลักเกณฑ์นี้กฎหมายให้ทำซ้ำได้ซึ่งงานศิลปกรรมหรือสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในสาธารณสถาน ในลักษณะถาวรโดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ เหตุผลที่กฎหมายกำหนดหลักการจำกัดสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ในกรณีเช่นนี้ก็เนื่องจากเหตุผลที่ว่างานศิลปกรรมและงานสถาปัตยกรรมที่ได้ปรากฏในสาธารณสถานอย่างถาวรดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่สาธารณชนได้รับรู้อยู่แล้ว แต่ถ้าหากเป็นศิลปกรรมหรือสถาปัตยกรรมที่มีไม่ปรากฏในลักษณะถาวรในสาธารณสถาน กฎหมายอนุญาตให้ทำซ้ำซึ่งงานเหล่านั้นได้ในลักษณะที่เป็นเพียงส่วนประกอบส่วนหนึ่งในภาพถ่ายหรือในภาพยนตร์หรือการแพร่ภาพออกอากาศเท่านั้น

⁴⁴ Ibid., p. 39.

7. หลักการใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อการพิจารณาคดีในศาลหรือ เพื่อประโยชน์

แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐ หลักนี้กฎหมายลิขสิทธิ์อนุญาตให้นำเอางานลิขสิทธิ์ทุกประเภท มาทำซ้ำ และทำให้ปรากฏในทางพิจารณาของศาลหรือเพื่อประโยชน์ของเจ้าหน้าที่ โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานแผ่นดิน และประโยชน์ในทางศาล⁴⁵

8. การใช้งานลิขสิทธิ์โดยการบันทึกภาพและเสียงชั่วคราว (Ephemeral

Recording) หลักนี้สืบเนื่องมาจากเทคโนโลยีสมัยใหม่อันเกี่ยวกับการแพร่ภาพแพร่เสียง และเป็นหลักในประเทศที่กำหนดให้การแพร่ภาพแพร่เสียงอยู่ในลักษณะควบคุมโดยองค์กรกระจายเสียง (Broadcasting Organization) ซึ่งกฎหมายจะอนุญาตให้องค์กรกระจายเสียงทำซ้ำสำเนา งานลิขสิทธิ์ที่แพร่ภาพแพร่เสียงได้ด้วยวิธีการบันทึกภาพและเสียงที่ออกอากาศไว้ในแถบบันทึกภาพ และเสียงแล้วนำออกแพร่ภาพแพร่เสียงใหม่ในเวลาที่ย่างกัน หรือในรายการอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน ออกไปจากการแพร่ภาพแพร่เสียงในครั้งแรก หรืออาจแพร่ภาพแพร่เสียงซ้ำด้วยวิธีการแพร่ภาพแพร่เสียงแก่สถานีวิทยุหรือโทรทัศน์ในเครือข่ายหรือด้วยวิธีการทาง เคเบิลทีวี หรือทางการสื่อสารดาวเทียม ดังนั้น การบันทึกภาพและเสียง เพื่อใช้ในสถานีวิทยุหรือสถานีโทรทัศน์ของตนเอง หรือในเครือข่ายด้วยรูปแบบการควบคุมทางองค์กรกระจายเสียงถือว่าเป็นสิ่งที่กระทำซ้ำได้ในงานลิขสิทธิ์ แต่จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายได้กำหนดไว้คือ

- (1) สถานีผู้ทำการบันทึกภาพและเสียงซ้ำจะกระทำได้เฉพาะกรณีที่ได้รับอนุมัติจากผู้สร้างสรรค์หรือได้รับอนุญาตตามบทบัญญัติของกฎหมาย เท่านั้น
- (2) การทำซ้ำกระทำได้เฉพาะ เพื่อวัตถุประสงค์ในการนำมาแพร่ภาพแพร่เสียงภายในระยะเวลาที่ได้รับการอนุมัติ เท่านั้น
- (3) งานลิขสิทธิ์ที่ถูกบันทึกซ้ำขึ้นมานั้น จะต้องถูกทำลายก่อนสิ้นกำหนดระยะเวลาอันแน่นอนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งโดยทั่วไปกฎหมายส่วนใหญ่จะมีบัญญัติกำหนดระยะเวลาไว้ 6 เดือนถึง 1 ปี นับแต่วันที่ใช้งานบันทึกซ้ำครั้งแรก

⁴⁵

.Ibid., p. 36.

(4) การทำซ้ำซึ่งงานลิขสิทธิ์ ผู้กระทำซ้ำหรือการบันทึกซ้ำนั้นคือสถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์ และองค์กรกระจายเสียงเท่านั้น และการทำซ้ำนั้นจะต้องทำซ้ำด้วย เครื่องมืออุปกรณ์ทางเทคนิคของสถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์ เพื่อประโยชน์ในการใช้งานนั้น สำหรับการแพร่ภาพแพร่เสียงของสถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์

(5) งานที่บันทึกซ้ำขึ้นมานั้น ห้ามโอนให้แก่ผู้อื่นและห้ามนำออกให้เช่าให้ยืมหรือแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น

(6) ถ้างานลิขสิทธิ์ที่บันทึกซ้ำมีคุณค่าหรือมีประโยชน์ในเชิง เอกสาร และพยานหลักฐาน ผู้ทำซ้ำจะต้องทำซ้ำซึ่งสำเนาอีก 1 ชุด เพื่อนำเก็บรักษาไว้ ณ สำนักงานหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่เก็บรักษาเอกสารโดยเฉพาะ⁴⁶

2.4 การอนุญาตให้ใช้สิทธิด้วยความไม่สมัครใจ (Non Voluntary Licence)

หลักจำกัดสิทธิในกรณีนี้หมายความว่า ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์จะถูกผูกพันในการที่จะจำเป็นต้องอนุญาตให้บุคคลอื่น ใช้งานลิขสิทธิ์ของตน โดยผู้สร้างสรรค์หรือ เจ้าของลิขสิทธิ์จะได้รับค่าตอบแทนอย่างเหมาะสมหรือเป็นธรรม (equitable remuneration)⁴⁷ หมายความว่าถึงสิทธิแต่ผู้เดียวในค่าตอบแทนของเจ้าของลิขสิทธิ์ถูกจำกัดให้น้อยลง เพราะการถูกกำหนดให้ยอมรับตามอัตราที่กฎหมายได้กำหนดไว้เท่านั้น หลักนี้จึงแตกต่างกับหลักการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (fair use) เพราะการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม ผู้ใช้อาจใช้งานลิขสิทธิ์ได้โดยไม่จำเป็นต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ และไม่จำเป็นต้องใช้ค่าลิขสิทธิ์อย่างใด ๆ แก่เจ้าของลิขสิทธิ์⁴⁸

หลักการอนุญาตให้ใช้สิทธิด้วยความไม่สมัครใจ เช่นนี้ เป็นหลักที่นำมาจากกฎหมายสิทธิบัตรและการที่กฎหมายลิขสิทธิ์นำมาใช้มีเหตุผล 2 ประการคือ

(1) เป็นวิธีการแก้ไขปัญหามิทางปฏิบัติ อันสืบเนื่องมาจากการมี เทคโนโลยีสมัยใหม่ กล่าวคือ การเกิดเทคโนโลยีสมัยใหม่ในทางการสื่อสารมวลชน เช่นการออกอากาศทางวิทยุ การแพร่ภาพแพร่เสียงทางโทรทัศน์หรือทางสถานีเครือข่าย การแพร่ภาพแพร่เสียง

⁴⁶ Ibid., pp. 39-40.

⁴⁷ Ibid., p. 40.

⁴⁸ Stephen M. Stewart, International Copyright and Neighbouring

เคเบิ้ลทีวี การบันทึกเสียง การผลิตแผ่นเสียงหรือแถบบันทึกเสียง ซึ่ง เทคโนโลยีสมัยใหม่เหล่านี้มีความจำเป็นที่จะต้องใช้งานลิขสิทธิ์ทั้งหลายเพื่อการสื่อสารมวลชน หรือการนำออกโฆษณาในลักษณะที่สะดวกรวดเร็ว เพื่อประโยชน์ต่อการสื่อสารสู่สาธารณชน ดังนั้น ในทางปฏิบัติสถานีวิทยุหรือสถานีโทรทัศน์จึงไม่สามารถที่จะขออนุญาตการใช้งานลิขสิทธิ์ล่วงหน้าจากเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน นอกจากนี้ยังมีปัญหาความยุ่งยากเกี่ยวกับการค้นหาตัวเจ้าของลิขสิทธิ์เพื่อขออนุญาตการใช้งานลิขสิทธิ์ และจ่ายค่าลิขสิทธิ์แก่เจ้าของลิขสิทธิ์โดยตรงในแต่ละครั้งที่มีการใช้งานลิขสิทธิ์⁴⁹ ซึ่งไม่สะดวกต่องานสื่อสารมวลชน ฉะนั้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าว ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์จึงได้บัญญัติหลักเกณฑ์โดยกำหนดว่า เจ้าของลิขสิทธิ์จำเป็นต้องถูกยกเว้นอนุญาตให้สถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์ได้ใช้งานลิขสิทธิ์โดยไม่จำเป็นต้องได้รับอนุญาตให้ใช้งานลิขสิทธิ์จากเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน ซึ่งเท่ากับ เป็นการจำกัดสิทธิแต่ผู้เดียวของผู้ทรงลิขสิทธิ์ในการที่มีสิทธิอนุญาตให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ของตนเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม การที่กฎหมายลิขสิทธิ์กำหนดให้ผู้ทรงลิขสิทธิ์ต้องอนุญาตให้ใช้สิทธิโดยไม่สมัครใจ เช่นนี้ กฎหมายลิขสิทธิ์ได้วางข้อกำหนดให้สถานีวิทยุและโทรทัศน์ทั้งหลายจ่ายค่าตอบแทนหรือค่าลิขสิทธิ์แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ด้วย อันเป็นหลักเกณฑ์ที่ยังคงอยู่บนพื้นฐานในการรักษาดุลยภาพระหว่างสิทธิสาธารณชน กับสิทธิของผู้ทรงลิขสิทธิ์ตามวัตถุประสงค์ของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ หลักเกณฑ์นี้ นอกจากจะใช้กับการดำเนินงานสื่อสารมวลชนทางสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์แล้ว บางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาได้นำไปใช้กับการใช้เครื่องเล่นดนตรีประเภทตู้เพลง ซึ่งจะเล่นเพลง เมื่อมีการหยอดเหรียญลงในเครื่องเล่นที่เรียกกันว่า "jukeboxes"⁵⁰

(2) การใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อการออกอากาศหรือแพร่ภาพแพร่เสียงนั้น ส่วนใหญ่ประเทศต่าง ๆ จะบริหารงานกันในลักษณะรวมตัวกัน เป็นองค์กรกระจายเสียง ผลงานรูปแบบบริหาร เช่นนี้จึง เป็น เหตุให้กฎหมายลิขสิทธิ์มีวัตถุประสงค์ป้องกันมิให้มีการผูกขาดในการใช้งานลิขสิทธิ์ เพียงบุคคลคนเดียว ในขณะที่บุคคลอื่น ๆ หรือสถานีอื่น ๆ ได้ร่วมรับผิดชอบในการใช้จ่าย

⁴⁹ UNESCO, The ABC of Copyright., p. 40.

⁵⁰ ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1976 มาตรา 116(a).

สำหรับการบริหารและค่าลิขสิทธิ์ด้วย⁵¹ ซึ่งระบบและวิธีการของการอนุญาตให้ใช้งานลิขสิทธิ์ โดยไม่สมัครใจจะเป็นการแก้ไขปัญหาคopyright การผูกขาดการใช้งานลิขสิทธิ์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะ ทั้งนี้เพราะเหตุที่ว่าระบบดังกล่าวกำหนดให้มีการทำสัญญาหรือจ่ายค่าลิขสิทธิ์ ให้เจ้าของลิขสิทธิ์ โดยผ่านทางองค์กรกระจายเสียง หรือทางเจ้าหน้าที่ของรัฐ เท่านั้น เช่น งานดนตรีกรรมต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงออกอากาศทางสถานีวิทยุ เจ้าของลิขสิทธิ์ซึ่งรวมทั้งผู้แต่ง เพลง ผู้ผลิตงานแผ่นเสียงนั้นจะต้องทำสัญญาและรับค่าลิขสิทธิ์จากองค์กรสถานีวิทยุกระจายเสียง โดยได้รับอัตราเป็น เปอร์เซ็นต์คอปี้ตามที่ได้ตกลงร่วมกัน⁵² นอกจากนี้ยัง เป็นการแก้ไขปัญหาคopyright การจับกุมการทำละเมิดลิขสิทธิ์ ในระบบการสื่อสารมวลชน ซึ่งมีการใช้งานลิขสิทธิ์ในลักษณะกว้างขวาง ยิ่งขึ้น อันเป็นลักษณะที่ยากแก่การจับกุมตรวจสอบการละเมิดลิขสิทธิ์ ดังนั้น การบริหารงาน องค์กรจึงเป็นกรแก้ไขปัญหาคopyright ทางปฏิบัติที่ดีที่สุด เพราะผู้สร้างสรรค์ไม่สูญเสียผลประโยชน์ในสิทธิ ค่าตอบแทนการใช้งานและในขณะที่เดียวกันงานลิขสิทธิ์ก็ได้รับการนำออกสู่สาธารณชนตามวัตถุประสงค์ของระบบลิขสิทธิ์

2.4.1 ประเภทของการอนุญาตให้ใช้สิทธิด้วยความไม่สมัครใจ แบ่งออก ได้เป็น 2 กรณีคือ

(1) การบังคับอนุญาตให้ใช้สิทธิ (Compulsory Licence)

เป็นกรณีที่กฎหมายลิขสิทธิ์ได้บัญญัติรับรองให้ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ถูกผูกพันให้ยอมรับ ถึงการที่บุคคลที่สามได้นำงานลิขสิทธิ์ของตนไปใช้ได้โดย เจ้าของลิขสิทธิ์ถูกจำกัดสิทธิในการทำ ข้อตกลงตามสัญญา เช่นการเลือกคู่กรณีในสัญญาเพื่อใช้งานลิขสิทธิ์ของตน เพราะเจ้าของ ลิขสิทธิ์ไม่อาจทราบได้ว่าบุคคลใดเป็นผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ของตน เนื่องจากการตกลงได้กระทำใน ลักษณะองค์กรบริหาร การกระจายเสียงหรือองค์กรแพร่ภาพแพร่เสียง ซึ่งอาจมีสถานีแม่หรือ สถานีเครือข่ายอีกจำนวนมากมาย หรือกรณีจำนวนค่าตอบแทนในการใช้งานลิขสิทธิ์ ซึ่งถ้าหาก เป็นกรณีที่คู่กรณีไม่อาจตกลงกันได้ในเรื่องจำนวนค่าตอบแทนการใช้งานลิขสิทธิ์ เจ้าหน้าที่ของรัฐ

⁵¹ Stephen M. Stewart, International Copyright and Neighbouring Rights., p. 71.

⁵² ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1976 มาตรา 115 และตาม กฎหมายอังกฤษ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ ค.ศ. 1956 มาตรา 12.

หรือศาลได้กำหนดวางเงื่อนไขไว้แล้ว ส่วนการจ่ายค่าตอบแทนแก่เจ้าของลิขสิทธิ์นั้น จะต้องจ่ายผ่านหน่วยงานในลักษณะองค์กร

(2) การบังคับอนุญาตให้ใช้สิทธิตามบทบัญญัติ (Statute Licence or Legal Licence) เป็นการบังคับอนุญาตใช้งานลิขสิทธิ์ โดยอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายที่ว่าผู้ใช้งานลิขสิทธิ์จะต้องจ่ายค่าตอบแทนการใช้งานลิขสิทธิ์ เป็นลักษณะค่าธรรมเนียม (fee) ซึ่งถูกกำหนดจำนวนแน่นอนโดยเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย รวมทั้งมีอำนาจหน้าที่ในการแจกจ่ายค่าธรรมเนียมให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ตามระเบียบและวิธีการที่กำหนดไว้ เช่นกฎหมายลิขสิทธิ์ในสหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ. 1976 มาตรา 116 (a) บัญญัติให้ใช้หลักนี้ในกรณีเกี่ยวกับการเล่นดนตรีประเภทตู้เพลงที่ใช้หยอดเหรียญ (jukeboxes)⁵³ ซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของรัฐในสำนักงานลิขสิทธิ์ (copyright office) จะเป็นผู้จัดเก็บค่าธรรมเนียมจากเจ้าของเครื่องดนตรีหรือผู้ผลิตเครื่องเล่นดังกล่าว โดยคิดอัตราค่าธรรมเนียมเป็นรายปี ตามความเห็นชอบอันเหมาะสมของเจ้าหน้าที่ในแต่ละปี เช่นในปี ค.ศ. 1982 เจ้าหน้าที่ของสำนักงานลิขสิทธิ์ในสหรัฐอเมริกาได้กำหนดค่าธรรมเนียมไว้ 25 เหรียญสหรัฐต่อปี แต่ต่อมาในปี ค.ศ. 1985 ได้ปรับอัตราเป็น 50 เหรียญสหรัฐต่อปี ซึ่งการปรับอัตราดังกล่าวนี้จะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งอยู่ในรูปแบบของอนุญาโตตุลาการ (Tribunal) ตามมาตรา 804 (a) (2) (c) สำหรับการจ่ายค่าธรรมเนียมให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ในดนตรีกรรมนั้น จะจ่ายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์โดยผ่านกลุ่มของผู้สร้างสรรค์หรือกลุ่มสมาคมผู้ผลิตงานลิขสิทธิ์ โดยถือว่ากลุ่มสมาคมผู้สร้างสรรค์และผู้ผลิต เป็นตัวแทนของผู้สร้างสรรค์ และเจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งในปัจจุบันประเทศสหรัฐอเมริกามีกลุ่มสมาคมผู้สร้างสรรค์หรือกลุ่มสมาคมเจ้าของลิขสิทธิ์อยู่ 3 กลุ่มใหญ่ด้วยกันคือ ASCAP (American Society of Composers, Authors and Publishers) และ BMI (Broadcast Music, Inc) และ SESAC, Inc อันเป็นกลุ่มสมาคมที่ได้รับค่าธรรมเนียมจากการจัดเก็บของเจ้าหน้าที่รัฐโดยแบ่งออกเป็นส่วนดังนี้ กลุ่มสมาคม ASCAP และ BMI ซึ่งแต่ละกลุ่มสมาคมจะได้ส่วนแบ่ง 47.5% จากการจัดเก็บ

⁵³ Stephen M. Stewart, International Copyright and Neighbouring Rights, p. 71.

ค่าธรรมเนียมและกลุ่มสมาคม SESAC จะได้ส่วนแบ่ง 5 % จากการจัดเก็บค่าธรรมเนียม ส่วนการแบ่งค่าลิขสิทธิ์ในกลุ่มสมาคมนั้น ทางกลุ่มสมาคมจะเป็นผู้แบ่งแก่เจ้าของลิขสิทธิ์และผู้สร้างสรรค์ต่อไป⁵⁴

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นมีข้อสังเกตว่า การบังคับอนุญาตให้ใช้สิทธิ (Compulsory Licence) มีลักษณะแตกต่างจากการบังคับอนุญาตให้ใช้สิทธิตามบทบัญญัติ (Statute Licence) ในข้อที่ว่า การบังคับอนุญาตให้ใช้สิทธิตามบทบัญญัติค่าตอบแทนในการใช้งานลิขสิทธิ์ถูกเรียกเก็บเป็นค่าธรรมเนียมตามเกณฑ์ที่เจ้าหน้าที่ได้กำหนดไว้เป็นระเบียบตามบทบัญญัติของกฎหมาย ส่วนการบังคับอนุญาตให้ใช้สิทธิ (Compulsory Licence) เป็นกรณีที่ผู้ใช้งานลิขสิทธิ์อาจตกลงกับ เจ้าของลิขสิทธิ์หรือกลุ่มผู้สร้างสรรค์งานเกี่ยวกับค่าตอบแทนการใช้งานลิขสิทธิ์โดยไม่มีอัตราค่าตอบแทนในลักษณะมาตรฐานเป็นเกณฑ์ เว้นแต่เฉพาะในกรณีที่คู่กรณีไม่อาจตกลงกันได้ เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือศาลจึงจะเป็นผู้มีบทบาทกำหนดค่าตอบแทนการใช้งานลิขสิทธิ์⁵⁵

2.4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการอนุญาตให้ใช้สิทธิโดยไม่สมัครใจกับธรรมสิทธิและสิทธิในเชิงเศรษฐกิจ การพิจารณาเกี่ยวกับการอนุญาตให้ใช้สิทธิโดยไม่สมัครใจกับธรรมสิทธินั้น กฎหมายลิขสิทธิ์ยอมรับว่าการอนุญาตให้ใช้สิทธิโดยไม่สมัครใจนั้น เป็นการอนุญาตให้ใช้สิทธิในธรรมสิทธิด้วย แต่ธรรมสิทธินั้นยังเป็นสิ่งที่ไม่อาจถูกบิดเบือนตัดทอนให้เสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งหมายความว่าธรรมสิทธิยังเป็นสิทธิที่อยู่ในการควบคุมของผู้สร้างสรรค์ หลักการนี้ได้ปรากฏในอนุสัญญากรุงเบอร์น โดยระบุเงื่อนไขในการบังคับอนุญาตให้ใช้สิทธิ (Compulsory Licence) ไว้ในมาตรา 11bis(2) ในกรณีเพื่อการแพร่ภาพแพร่เสียง และในมาตรา 113(1) กรณีเกี่ยวกับการบันทึกงานลิขสิทธิ์โดยได้กำหนดเงื่อนไขไว้ดังนี้

(1) ธรรมสิทธิของผู้สร้างสรรค์จะต้องได้รับการคุ้มครองป้องกัน

⁵⁴ Donald F. Johnston, Copyright Handbook, pp. 195-197.

⁵⁵ Stephen M. Stewart, International Copyright and Neighbouring

(2) เรื่องค่าตอบแทนการจ้างงานลิขสิทธิ์ควรกำหนดจำนวนไว้ความหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ซึ่งผู้กำหนดคือเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้มีอำนาจในลักษณะ เป็น เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือในรูปแบบอนุญาโตตุลาการ

(3) หลักการบังคับอนุญาตให้ใช้สิทธิควรบัญญัติใช้ในประ เทศ
ทั้งหลาย

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างการอนุญาตให้ใช้สิทธิกับสิทธิใน เชิง เศรษฐกิจของผู้สร้างสรรค์นั้น มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ถือว่าสิทธิใน เชิง เศรษฐกิจอื่น เกี่ยวกับค่าตอบแทนการจ้างงานลิขสิทธิ์ (remuneration) ของผู้สร้างสรรค์ถูกลดลงหรือต่ำกว่าสิทธิใน เชิง เศรษฐกิจของผู้สร้างสรรค์ตามหลักปกติทั่วไปของกฎหมายลิขสิทธิ์ ทั้งนี้เพราะว่าอำนาจการคุ้มครองทาง เศรษฐกิจของผู้สร้างสรรค์ถูกตัดทอนลดน้อยลง โดยที่ผู้สร้างสรรค์จำเป็นต้องยอมรับค่าตอบแทนตามที่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรืออนุญาโตตุลาการเป็นผู้กำหนดไว้ ตามความเหมาะสมอย่าง เป็นธรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย